DE CHRISTO REVELATO

LIBER TERTIVS.

RECTE DIVINAM SCRIPTURAM tractari, cùm ad Dei dilectionem dirigitur. Cap. I.

2. *Tim.* 2. SCRIBIT beatus Apostolus Timotheo, vt sollicitè curet se ipsum exhibere operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Is verò rectè tractat verbum veritatis, qui in eum semper finem intuetur, quem veritas æterna præfixit. Est autē vniuersæ scripturæ sacræ finis propositus nullus alius, quàm charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Hinc enim lex pendet & prophetæ. Quam ob rem sapienter ab Augusti no ea est totius scripturæ diuinæ intelligendæ explicandæque proposita regula, vt vel Dei dilectio vel proximi cogitetur. Ab hac quicquid alienum est, aut etiam contrarium, nullo modo rectè aut in diuinis litteris intelligitur, aut alijs cognoscendum traditur. Si quis igitur prudenter, & fructuosè eloquia Dei tractare velit, proponat sibi primum oportet, secumque constituat, an dilectionem Dei & proximi illa, quæ legit aut docet, vel in se vel

1. *Tim.* 1.

Mat. 7. *August.* 1. *de Doct. Christi c.* 35. & 36.

in alijs ædificent: idque cum bene perpenderit, atque effici opera sua confiderit, rectè se Dei verbum tractare non dubitet. Hic est enim vniuersus fructus, vt auferatur peccatum. Sin aures tantùm mulcere, & noua curiosaque vendendo, auditorum plausus & copiam comparari suis tractationibus deprehenderit, sciat se non rectè verbum veritatis tractare. Quid enim paleis ad triticum? dicit Dominus. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petras? Gloriæ verò sectatores aut curiosos nouarum placentiumque rerum venditores, quomodo conueniat iratus Deus, & furti redarguat, quòd in eos vsus diuina verba furentur, quibus minimè apta sunt, statim idem propheta declarat. Propterea ecce ego ad prophetas ait Dominus, qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo. Ecce ego ad prophetas ait Dominus, qui assumunt linguas suas, & aiunt, dicit Dominus. In eos hoc dicit, qui sub Christi nomine se potius quàm Christum prædicant. Quibus æqua lance respondent auditores ineptis & friuolis concionibus applaudentes. Prophetæ, inquit, prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in nouissimo eius? Quàm benè Hieronymus ecclesiasticum concionatorem admonet: Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur: lacrymæ auditorum laudes tuæ sint. Tales tractatores, tales prorsus auditores postulat sermo Dei, quibus non ludo aut quæstui aut ostentationi sit, sed compunctioni & timori Dei. Venite, inquiunt qui eiusmodi sunt, & audiamus quis sit sermo egrediens à Domino: Et veniunt ad te quasi si ingrediatur populus, & sedeat coram te populus meus, & audiunt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos, & auaritiam suam sequitur cor eorum. Et es eis quasi carmen musicum quod suaui dulcique sono canitur: & audiunt verba mea & non faciunt ea. En rectè quidem tractantem verbum veritatis, sed auditores nactum non recte auscultantes. Hieremias verò, & malè concionantes & pessimè audientes simul posuit. Bonum autem concionatorem bonos quoque habentem auditores, si cognoscere cupias, prodibit Paulus in medium Thessalonicenses suos ad hunc modũ alloquens. Exhortatio nostra non de errore neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus à Deo, vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, nec quærentes ab hominibus gloriam neque à vobis neque ab alijs. Diuini vereque Euangelici prædicatoris non potest

Esa. 27.

Hiere. 23.

Hiere. 23.

Hiere. 5.

Hieron. ad Nepotianum.

Ezech. 33.

1. Thess. 2.

species

ſpecies expreſſior pingi, qui omni procul remota quæſtus aut gloriæ cupiditate, ſolam Dei gloriam & lucrum animarum quærat.

1. Theſ. 2. Quomodo exceptus ſit, ipſe declarat. Cum accepiſſetis à nobis verbum auditus Dei, accepiſtis illud, non vt verbum hominum, ſed ſicut eſt verè) verbum dei, qui operatur in vobis qui credidiſtis. Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu: quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris. Itaque fructum, iuxta Euangelium, in patientia attulerunt. In ſumma, is rectè tractat verbum veritatis, qui diligentẽ dat operam, vt Dei veritas agnoſcatur, atque agnita diligatur.

Mat. 13.

IN EOS QVI VERBVM DEI CVRIOSITATI vanitative ſubijciunt. Cap. II.

ILLA igitur ſit Eccleſiaſtico doctori omnium prima præceptio, qua commodiorem equidem ſcio nullam, vt lecturus, docturus, ſcripturus, concionaturus, aut quauis alia ratione tractaturus verbum Dei, ante omnia cum quibus ſit acturus, intelligat, & de qua re: vt quid inde ad eos fructus ſolidi, chriſtianæque pietatis poſſit accedere, prudenter inueſtiget: quam rem cum inuenerit, eò conſilia cogitationeſque ſuas omnes conferat. Denique indefeſſè curet, vt agat officium ſuum, quod eſt promouere pietatem. Qui docet, ait Apoſtolus, in doctrina, qui exhortatur in exortando. Nam qui docendi, atque exortandi munus aſſumunt, & neque docent, quæ ſcire auditores refert, neque ad pœnitentiæ & pietatis ſtudium inflammant, tantumque illud vehementer curant, vt iucundè audiantur, atque de re quauis bene dixiſſe videantur, poſſunt illi quidem ab imperito vulgo laudari, ſapientibus & probatis viris non ſuminopere diſplicere non poſſunt. Nihil tam facilè, ſi Hieronymo habenda eſt fides, quàm vilem plebeculã, & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere: quæ quicquid non intelligit plus miratur. Horum quantus abundet vbique grex, ipſa Euangelici prouentus ſterilitate intelligi poteſt. Nam quid aliud multitudine operariorum, vacuis ferè noualibus, nobis demonſtratur? Vbi non ſunt boues (ait Salomon) præſepe vacuum eſt, vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo boum. Plæriq, ſacram concionem nihil aliud quàm munus bene loquendi putant. Itaque ſicut ij, qui cathedras ambiunt in gymnaſijs, aut gradum magiſterij petunt, præclarè ſibi ſuas partes præſtitiſſe videntur, ſi definitum prælegendi diſputandique ſpatium res afferendo bonas, & aſſignato themati congruentes ſine trepidatione

Rom. 12.

Hieron. ad Nepotianum.

Prou. 14.

tione confecerint, quid inde vtilitatis ad eos redundet, qui audiũt, nihil interim pensi habentes; sic planè bona ecclesiasticorum concionatorum pars in id toti incumbunt, vt de Euangelio, aut scriptura, mysteriove proposito, & bona, & benedicendo horam impleãt: atque hæc ipsa non vulgarium sed excellentium doctorum laus habetur, si copiosè, si eleganter de proposito themate disseruerit. Quæ magna est Christiani atque ecclesiastici muneris ignorantia. Quasi verò dicendum sit, vt tantum dicas, & bene pulchreque dicendum vt audiaris libenter. Externæ ac sæcularis eloquentiæ etiã institutum est amplius, vt flectat; atque ideo delectare debet vt flectat. Quid de cælesti regno putandum est, quod non est in sermone sed in virtute? ornamenta verò sermonis tunc decent doctorem ecclesiasticum, cum ad pietatem persuadent, aut certè vt persuadeant comparantur. Vt enim fœminæ se exquisitè ornantes, vt viris suis placeant, quibus liberos honesta coniunctione pariunt, nõ sunt in vitio, quod si liberorum ex matrimonio legitimo procreandorum cura posthabita, tantum cultui, illecebrisque indulgeant, vt oculos intuentium in se conuertant, ac decorem ostentent suum, minimum eæ ab adulterino complexu abesse rectè putantur: ita prædicatores verbi Dei, quos diuina scriptura procreandæ atque alendæ proli diuinæ matres facit, si sibi dicendo placeãt, neque fæcunditatem filiorum Dei affectent, meritò diuinum semen adulterari dicuntur. Hos Paulus perstringit, cum dicit: Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex synceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. Adulterari quidem verbum Dei homo duobus modis intelligi potest: aut cum falsam doctrinam admiscet, aut cum gloriam hominum, non Dei quærit. Atque hoc videtur sentire Apostolus, quod alij expressius legunt, cauponantes, quasi venalem habentes Dei sermonem. Quem Pauli locum, quoniam eleganter Gregorius exponit, illius verba referam: Adulter in carnali coitu non prolem sed voluptatem quærit. Et peruersus quisque ac vanæ gloriæ seruiens, rectè adulterari Dei verbum dicitur: quia per sacrum eloquium non filios Dei gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis quam generationi operam impendit. Ergo quod à summis oratoribus in dicendo maximi fit, vt aptè dicat orator, hoc est, accommodatè ad propositum sibi finem, ad auditores, ad personam suam, id ipsum Paulus in suis institutionibus appellat rectè tractare verbũ veritatis. Tunc enim rectè, cum conuenienter saluti hominum, & gloriæ Dei. Quicquid igitur ad hoc non facit, etiam si pulchrum etiam si scitum, etiam si præclarum sit, etiam si subtile, acutum, admirabile, cum

2. Cor. 2.

Gregor. 16. Moral. c. 25.

pro

pro loco & auditorum vtilitate non quadrat, respuendum est, atque ea tantum afferenda, quæ doctrinæ exhortationisque Christianæ ac religiosæ sint.

VERBO DEI TRACTANDO VERITATEM tanquam fundamentum semper adhibendam.
Cap. III.

AT ædificationi fidelium ita inseruiendum est, vt solidum fundamentum habeat veritatem. Quæ enim mendacio nituntur, facilè ruunt. Idcirco admonui, rectè tractandum verbum veritatis. Principium enim verborum cœlestium veritas. Quare eloquia Dei ad ædificationem tractanda debent veritatis esse plenissima. Tanta est diuini verbi maiestas, vt quod videtur esse officiosum, sacrilegium sit, si mendacium sit. Nihil Deo honorificentius Christi resurrectione mirabili, quæ tamen si præter veritatem asseretur, falsum testimonium in Deum, non honorificum aliquid diceretur. Quemadmodum Paulus ostendit illis verbis, Inuenimur autem & falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus aduersus Deum, quòd suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Vides quid vocet falsum testimonium aduersus Deum? Neque est dissimilis sententie quod alio in loco perobscurè loquitur. Si enim, inquit, veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & tanquam peccator iudicor? Significat Apostolus nullo modo excusari peccantem, aut mentientem, quamuis inde iustitiæ & gloriæ Dei bonum oriri videatur: neque sufficere intentionem honestam, si opus iniquum sit. Quod Deus Cain olim dixerat, si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti. Nemo igitur leue peccatum putet, si diuina eloquia mendacio commaculet: quod fit, ea quæ Dei non sunt, tanquam diuina asserendo, aut intelligentias verborum vanas afferendo, aut commentitia veris æquando, aut fictis vel miraculis vel sententijs pietatem captando. Itaque charitas quidem ædificat: sed tamen scientia instruit. Et qui scientiam repulerit repelletur vicissim à Deo ne ministerio fungatur. Labia enim Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius. Atque oportet Episcopum esse doctorem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere. Magni prorsus est doni sacras litteras pro dignitate tractare: vt neque sit scientia inflata, neque pietas imperita. Sed sicut scriptum est, habeat spiritum scientiæ, & pietatis ac Dei timore repleatur.

Psal. 118.

1. Cor. 15.

Rom. 3.

Gene. 3. iuxta 70.

Ose. 4.
Mal. 2.
1. Tim. 3.

DE

DE TRIPLICI GENERE TRACTANDI scripturam. Cap. IIII.

TRIBVS autem modis tractari possunt diuinæ litteræ rectè, atque ex veritate: Historicè, Typicè, Accommodatè. Historicè intelligi aut tractari scripturam dico, quum ea intelligentia adhibetur, quam sacer scriptor propriè tradidit: qui ob id appellari litteralis frequentius solet. Vt fuisse initio paradisum à Deo plantatam, in qua essent ligna pulcherrima, & fons vberrimus, & cætera quæ Moses narrat, verè in rebus ipsis gesta, ac non allegoricè tantum accipienda vt somniauit Origenes. Hunc ergo siue historicum, siue literalem, siue verum & proprium sensum appellare malis, nihil moror. Typicè tractari scripturam dico, cùm præter sensum illum primarium & proprium atque historicum, adhibetur intelligentia, qua res aliæ ex Spiritus sancti instituto per illas res primas significantur. Hunc alij sensum allegoricum vocat, alij mysticum, alij spiritualem, alij alijs modis. Vt cum narratis Dei verbis in primæua matrimonij institutione: propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: Paulus adiungit: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia: Vbi naturalem coniugij vim, vt duos perpetuo coniungat, à Deo institutam, & à Mose narratam historico sensu vero proprioque agnoscimus, præter quem Apostolo interpretante altiorem alium sensum de inuiolabili Christi & Ecclesiæ coniunctione merito accipimus: eundemque à Spiritu sancto intentum, ac significatum nullo modo dubitamus. Præfigurata est enim Christi cum sua Ecclesia coniunctio, in illa tanta primi hominis ad vxorem ex se fabricatam affectione. Accommodatè verò tunc tractari scripturam dico, cùm neque iuxta historicum literalemque sensum, neque iuxta spiritualem & mysticum ex illo significatum tractatur: sed per extensionem quandam ei rei applicatur, quam sacer scriptor neque intellexi neque significauit: quemadmodum de Augustino, aut Gregorio, aut Hilario cantat Ecclesia: Inuentus est iustus & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio: quæ de Noë patriarcha habet Ecclesiasticus: vel cum de Paulo & Ioanne martyribus refert: Isti

Gen. 3.

Ephes. 5.

Eccles. 44.
In officio Antipho. ad Magnificat.

sunt duæ oliuæ, & duo candelabra lucentia ante Dominum: habẽt potestatem claudere cælum nubibus, & cætera, quæ sanè in Apocalypsi Ioannis de Elia & Enoch dicta esse consentiunt plurimi, ijdemque grauissimi Patres Ambrosius, Gregorius, Prosper, Ricardus, atque alij. Quod rursus testimonium ex Zacharia depromptum est, quamuis verbis paulo immutatis: vbi legimus. Et dixi ad eum: Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri & ad sinistram eius? Et infra. Et dixit: Hi sunt duo filij olei splendoris, qui assistunt dominatori vniuersæ terræ. Quod de Iesu sacerdote filio Iosedech, & de Zorobabel duce Iudæ dictum probatissimi auctores tradunt. Quis vero si per illos Paulum & Ioannem martyres significatos dicat, non ineptus habeatur? aut si per Eliam & Enoch, non rideatur? Attamen quæ de illis vel illis dicta sunt, hoc genere tractandi scripturam, quod ego per accommodationem voco, alij per allusionem, etiam ad alios optimè transferri, vsus grauissimorum auctorum, imprimisque Ecclesiæ ipsius, quæ passim officia precesque suas eiusmodi intertextis scripturæ floseulis miscet, copiosè docet.

Apoc. 11.

Zacha. 4.

IN DIVINIS LITERIS SCRIpturam referri sensu literali, mystico, & accommodato.
Cap. V.

EST igitur absoluta Ecclesiastici doctoris laus, si in his tribus scripturam tractandi generibus, benè sapienterque versetur. Neque morosior quisquam nobis obsistat, non esse hanc distributionem vel à sanctis Patribus traditam, vel à probatis auctoribus explicatam. Scio equidem famosam illam Augustinianam diuisionem, omnem scripturam tradi secundum historiam, secundum ætiologiam, secundum anagogiam, secundum allegoriam. De qua, alijsque vulgo celebratis, quantum videbitur mox dicemus. Neque enim omnia dicere instituimus neque tantam in nobis facultatem agnoscimus. Sed quod ad rem facit, constat satis diuinam scripturam tribus iam dictis modis rectè referri tractarique posse. Neque ampliore demonstratione opus erit, quam vt ipsæmet sacræ litteræ consulantur: quæ in nouo testamento manifestè vetus assumunt, triplici illo genere vtentes. Est autem cælestis magi-

Aug. de vtilitate credendi. ca. 3. in 6. tomo.

sterij

sterij exemplo suo docere nos quemadmodum litteris sacris vtamur. Historicè ergo ac literaliter, hoc est, propriè plurima testimonia ex lege & prophetis Euangelicæ atque Apostolicæ literæ recitant. Quale est: Ecce Virgo concipiet: &: Tu Bethleem terra Iuda nequam minima es: &: Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus sedens super asinam: &: Vt impleretur Scriptura dixit, Sitio. Et de resurrectione Domini: Non derelinques animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quod testimonium Petrus non solùm refert, sed demonstrat etiam propriè de Christo dictum: Viri fratres, inquit, liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha Dauid, quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulchrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem. Propheta igitur cùm esset, & sciret quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens loquutus est de Resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, nec caro eius vidit corruptionem. Quæ longius commemoraui, vt ex ipsis diuinis literis discamus sensum literalem asserere tum ex circunstantia rerum gestarum, tum ex alijs quoque scripturis, quod vtrunque Petrus facit. Paulus quoque idem testimonium producens confirmat eodem modo. Ideoque & aliàs dicit. Non dabis sanctuum tuum videre corruptionem. Dauid enim in generatione sua, cùm administrasset voluntati Dei dormiuit & vidit corruptionem. Quem verò Deus suscitauit, non vidit corruptionem. Mysticè verò, siue allegoricè scripturam tractari ab Apostolis & si non æquè frequens: sed tamen rarum non est. Ipse Paulus Galatis: Dicite mihi, qui sub lege vultis esse legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: sed qui de ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera per repromissionem. Quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, & cætera. Idem ad Corinthios: Scriptum est, non infrænabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? At qui plæraque alia præcepta legis attenderit, non dubitabit etiam ad litteram illud obseruatum esse à Iudæis, sicut & spicas remanentes & racemos derelictos non colligi: & hædum in lacte matris non coqui, & passerculos non simul matrem cum filijs tolli. Quæ omnia aliud quidem figurabant, vt ostenderet legem esse spiritualem; attamen externa interim obseruatione retinebantur. De manna verò, & petra, & nube, & mari rubro, & arca

Esai.7. Mat.1. Mich.5. Mat.2. Zacha.9. Mat.20. Ica 19. Psal 68. Psal.15. Act.2. Act.13. Gal.4. 1.Cor.9. Deut.25. Leuit.19. Deut.24. Exod.23. Deut.22. 1.Cor.10. 1.Pet.3. Gal.4.

arca Noë, & Ismaël ludente, atque electo, multisque aliis notiora sunt loca in scripturis, quàm vt ostendere opus sit. Denique vno verbo Paulus dixit omnia, cum

1. Cor. 10. dixit omnia in figura veteribus contigisse: scripta autem esse propter nos. Præcipuè verò quæ ad veterem cultum pertinebant, significasse diuinitus quæ per Christi sacrificium perficienda erant, Apostolus in epistola ad Hebræos

Heb. 8. 9. & 10. copioso sermone persequitur. Hoc, inquit, significante Spiritu sancto, nondum esse propalatam sanctorum viam. De illo tertio genere vsurpandi scripturam, per accommodationem atque extensionem, diu multumque dubitaui an idonea exempla in ipsa scriptura reperturus essem. Nam quæ à

Iansenius ca. 11. concord Euang. quibusdam in hoc genere ponuntur: Ex Ægypto vocaui filium meum, & Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt: &, Benè prophetauit Esaias de vobis, Populus hic labijs me honorat: &, Auditu audietis & non intelligetis. Hæc, inquam, nullo modo mihi videntur idonea exempla: quippe quæ ad tertium illud genus accommodationis aut allusionis reijcienda non sint, sed iuxta sensum verum & literalem ac proprium recitari à Christo & Matthæo mox demonstrabimus. Vt demus ergo aliquid exempli; videtur mihi, in hoc genere esse, quòd cum Zacharias de

Zach. 4. Iesu & Zorobabel dixisset, quòd essent duæ oliuæ iuxta

Apoc. 11. duo rostra aurea, & duo filij olei splendoris, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ. Ioannes in Apocalypsi de Elia & Enoch eadem repetit. Hi sunt, inquit, duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes. Non dubium est, quin Ioannes ad verba Zachariæ alluserit, eademque ad diuersos accommodauerit. Nam quod quidam etiam Zachariæ prophetiam ad Eliam & Enoch iuxta litteram referunt, ineptum est. Accipe aliud in libro Amos legimus: Et erit in die illa, dicit Domi-

Amos 8. nus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis: & conuertam festiuitates vestras in

Tob. 2. luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Quæ verba in libro Tobiæ ad hunc modum recitantur. Cumque occultasset corpus, manducauit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem quem dixit Dominus per Amos prophetam, Dies festi vestri conuerterentur in lamentationem & luctum. Vbi accommodatam esse prophetiam Amos facto Tobiæ, illo verbo scriptura indicat, memorans illum sermonem,

Eodem

Eodem pene modo liber Machabæorum, cum dicit: Dies festi eius conuersi sunt in luctum, ad verba Amos manifestè alludit. Quod si ad litteram illa prophetia impleta est in passione Christi & obsidione Romana, vt Hieronymus insinuat, per accommodationem ad Tobiæ, & Machabæorum tempora referri potuit. Sin generaliter omnia illa populi Israëlitici exitia, prophetia complexa est, secundum partem etiam ad litteram in Tobia impletam existimare possumus: Phrasis tamen ipsa scripturæ, memorans illum sermonem, non cogit ad literam: sed per accommodationem intelligi sufficit; sicut possent eadem verba à catholicis vsurpari, cùm a nefarijs templa sacra polluta cernerent, & Ecclesiæ solennes dies tristi silentio transigerent. In libro iam nominato Machabæorum inter alia sæua memoratur ædificasse Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei: respicere sine dubio videtur ad verba Danielis: Et erit in templo abominatio desolationis. Quæ cum Christus in Euangelio implenda in obsidione Hierosolymitana dixerit, aut sicut alij malunt, in vastatione Ecclesiæ per Antichristum futura, meritò ad hæc literalem sensum referemus, ad illa Machabæorum per accommodationem relata putabimus. Nisi de his omnibus etiam ad literam dicta existimemus: quod mihi nullo modo videtur absurdum. Verum id quod prius dixi, magis probabile est.

1. Macha.

1. Macha. 1.

Dan. 9.

Mat. 24.

ECCLESIAM CREBRO VTI SCRIPTVRA PER accommodationem.

Cap. VI.

DE hoc triplici genere vtendi scriptura deinceps differendum est: atque ab imperfectiore minusque proprio initium sumendum. In quo illud facilè concedendum est, tertio hoc genere rarissimè scripturam vti: parcè quoque adhiberi ab antiquissimis & primarijs scriptoribus Ecclesiasticis: qui vel literalem, vel mysticum modum ferè sequuntur. At alij & sancti & docti Patres hoc tertium genus allusionis aut accommodationis adhibent, idque non sine magna venustate. Vnus Bernardus adeo in eo frequens est, vt quibusdam nimius esse videatur; quippe cum omnes suos tractatus, omnes epistolas, omnes conciones verbis ex diuina scriptura mutuatis ferè compingat.

D. Am-

Ambros. in Orat. functorũ Theodosii, iterumq; Gratiani & Valentiniani hoc genere multũ vtitur, & aliàs non raro.

D. Ambrosius, parcius, ille quidem & grauius, sed non infrequenter, neque ineleganter, scripturæ verba suis intermiscit, mirabiles interdum sententias ea contextione concinnans. Nostra ætate præstantissimi oratores cum ad propositam rem peculiarem diuina eloquia ita accommodant, vt vno tramite eant, neque recitata aliunde, sed velut natiua procedant, in eo genere vtendi scriptura & cum magna laude versantur, & diuinarum literarum peritis, voluptati admirationique sunt. Quod genus, ne quisquam contemnendum putet, Ecclesia sacrosancta & sæpissime & pulcherrimè vsurpat, verba scripturæ concinnans, atque ex ijs suas laudes, aut preces, aut antiphonas, denique officia quæuis Ecclesiastica componens. Proponam nonnulla, tametsi longior paulò sim, vt totum hoc genus probè teneatur. Canit in vigilia Natiuitatis: Hodie scietis quia veniet Dominus, & mane videbitis gloriam eius. In Exodo scriptum

Exod. 16.

est: Vespere scietis quòd Dominus eduxerit vos de terra Aegypti: & mane videbitis gloriam Domini. In eodem officio vi-

1. Reg. 11.

giliæ: crastina die erit vobis salus: quod ex libris Regum sumptum est: cras erit vobis salus cum incaluerit Sol. In ipso die Natiuitatis: Rex pacificus magnificatus est, cuius vultum desiderat vniuersa terra. Quod in libris itidem Regum scriptum

3. Reg. 10.

est paulò aliter de Salomone ad hunc modum. Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ diuitijs & sapientia, & vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius. In dominica infra octauam Natiuitatis: Dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter perageret, omnipotens sermo tuus Domine à regalibus sedibus venit. Quod ex libro Sapientiæ sumptum est. V-

Sap. 18.

bi de egressione filiorum Israël ex Aegypto loquens auctor, vltima verba ita extulit: Omnipotens sermo tuus exiliens de cælo a regalibus sedibus durus debellator in mediam exterminij terram prosiliuit. In officio magnæ hebdomadæ: Contumelias, & terrores passus sum ab eis qui erant pacifici mei: & custodientes latus meum dicentes, decipiamus eum & præualeamus illi: sed tu Domine mecum es tanquam bellator fortis. Quæ verba de se Hieremias refert. Quamquam hæc de Christo magis prophetata quam de Hieremia per historiam scripta intelligi possunt: &

Hiere. 20.

ille ipse Hieremias typus fuit Saluatoris, præsertim in tot suorum pro veritate persecutionibus tolerandis. Atque eodem modo quæ ex sancto Iob vsurpantur in eodem officio Parasceues. Ac ferè quæ de Saluatore dicuntur in promptu est vel prædicta ad litteram de illo accipere, vel si de alio narrata sunt, illum

ipsum

ipsum Christi typum exponere rectè possumus. Quare genus illud accommodationis aliàs ostendendum est, vbi neque literalis, neque allegoricus sensus propriè locum habent. Id verò in officio Beatissimæ Virginis, ac Sanctorum martyrum sæpenumero occurrit. Etenim quod de beata Virgine Ecclesia cantat: Ab initio & ante sæcula creata sunt, & vsque ad futurum sæculum non desinam: Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & agnitionis, & sanctæ spei; &: Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & reliqua præclara; notum est ab auctore Ecclesiastici, vnde illa delibata sunt, de increata sapientia, ipso Dei verbo prædicari: Cuius initium est: Sapientia laudabit animam suam: & mox: Ego ex ore Altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Ego feci vt oriretur in cælis lumen indeficiens, & cætera, quæ soli Dei verbo Christo Domino nostro per proprietatem conuenire possunt. Sicut alia in proverbijs: Dominus creauit me, vel possedit, initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio ordinata sum. Quando iaciebat fundamenta terræ, aderam cuncta componens. Quæ suo modo in Beatissimam Dei matrem vertit Ecclesia. Neque creationis vocabulum (vt obiter dicam) cuiquam facessat negotium, vt de creatura potius quàm de creatrice sapientia illa dici propriè arbitretur. Catholicorum aduersus Arianos multùm ista iactantes nota responsio est: creatam dici Dei vnigenitam sapientiam, vel ex ratione assumptæ naturæ, quod Augustinus sequitur: vel, quod mihi magis cum Hilario placet, diuinæ generationis modus impassibilis, creationis nomine expressus est. Quia enim in humana ac naturali generatione procedit quidem filius ex substantia patris, sed cum diuisione & corruptione gignentis: in creatione verò existit quidem res sine corruptione aut mutatione auctoris, sed non de illius essentia: Idcirco æterna Verbi processio in scripturis vocatur generatio, vt intelligatur de substantia Patris prodire, atque eiusdem esse naturæ: interdum nihilominus creatio dicitur, vt ipsa illa emanatio sine vlla genitoris corruptione aut commutatione cogitetur. Sed rodeo vnde deflexi. Ea quæ de Dei verbo vnigenito ad literam dicta sunt, ab Ecclesia transferri in Virginem matrem scimus omnes: In quo sensu de virgine accipiantur, interrogo? Proprium ac literalem sensum scripturæ, nemo est tam ineptus, vt asserat: quæ euidentissimè multa habent soli creatori & Domino omnium propriè congruentia; sensum ne rem allegoricum aut mysticum quis dicat, vbi nulla est rei significatio? Neque enim per Christum Maria significatur: neque res illa diuina, ad significandam creaturam rem aliquam comparata est: quin potius creaturæ omnes ad illum

Eccl. 24.

Prou. 8.

Hilar. in li. de Synod.

lam suo modo declarandam institutæ. Nemo igitur, nisi proteruo ingenio sit, negabit illa omnia ex Ecclesiastico & Prouerbijs de beata quidem virgine intelligi, ob id enim ab Ecclesia in illius officio recitantur: intelligi vero neque per proprietatem, neque per allegoriam, sed per applicationem, & commodationem continuò fateamur necesse est. De Apostolis Petro & Paulo quotidie repetimus: Quomodo in vita dilexerunt se, ita in morte non sunt separati. Id à Dauide in Saulem & Ionatham dictum nemo nescit.

2. Reg. 1. Saul, inquit, & Ionathas amabiles & decori in vita sua, in morte quoque non sunt diuisi. Iam quæ de martyribus tempore presertim paschali legimus, omnia ferè aut ex sapientia aut ex quarto

4. Esd. 2. libro Esdræ accersita sunt. Sic ille habet: Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Sic nos: Lux perpetua lucebit sanctis tuis Domine, & æternitas temporum. Item illud: Accipite iucunditatem gloriæ vestræ, gratias agentes ei, qui vos ad cœlestia regna vocauit: Ibidem scriptum est: quod Ecclesia in Missa quadam paschalis temporis ca-

4. Esd. 2. nit. Ibi & illud: modo coronantur & accipiunt palmas. Quamuis enim libri tertius & quartus Esdræ apochryphi habentur, potuit tamen ex eis ecclesia, sicut & ex Patrum etiam libris nonnulla vsurpare: quemadmodum à Saluatore etiam illud est repetitum, quod

Matth. 23. 4. Esd. 1. in eodem libro legimus: Ita vos collegi, dicit Dominus, vt gallina pullos suos sub alas suas. Ex libro sapientiæ plurima, atque integerrima; illud paululum immutatum. Sancti tui Domine mirabile consecuti sunt iter seruientes præceptis tuis, vt inuenirentur illæsi in aquis validis, terra apparuit arida & in mari via sine im-

Sap. 19. pedimento. In illo libro sic. Et populus quidem tuus mirabiliter transiret. Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur deseruiens præceptis tuis, vt pueri tui custodirentur illæsi. Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua quæ antea erat, terra apparuit arida, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio. In officio Doctorum &

Eccli. 44. Pontificum ex Noë illud accommodatur, quod supra retuli: Inuentus est iustus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio.

Eccli. 44. Ex Abraham illud: Non est inuentus similis illi in gloria qui conseruaret legem Excelsi: & illud: Ideo iureiurando dedit illi gloriá in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum: Ex Aaron il-

Eccli. 45. lud: Ipsum elegit ab omni viuente, offerre illi sacrificium Deo & incensum & bonum odorem. & paulo ante: Fungi sacerdotio, & habere laudem & glorificare populum suum. Sicut ex eodem

Eccli 45. Aaron in martyrem, coronam auream super mitram eius expressam signo sanctitatis, & gloria honoris & opus virtutis. Atque

vt

vt de Virginum officio aliquid attexamus, quam multa ex psalmo 44. cuiuis sanctæ virgini adaptentur, quæ vel de Christo, vel de eius sponsa Ecclesia dicta sunt, in promptu est cernere: Specie tua & pulchritudine tua intendè prosperè procede, & regna: profectò de Messia dictum est, de quo nihilo minus paulo supra: Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Quæ suo tamen modo nisi quæuis sanctarum Virginum habere posset, numquam ab Ecclesia in illius laude recitarentur. Abundè igitur monstratum est, pleraque ex diuina scriptura per applicationem de ijs dici, atque intelligi, de quibus neque secundum historicum siue literalem sensum, neque vero secundum typicum & allegoricum scripta sunt. *Psal. 44.*

CVM SCRIPTVRA PER ACCOMMODATIONEM vtimur, licere non nihil immutare: secus cum de literali sensu agitur Cap. VII.

IN hoc autem genere tractandi scripturam per accommodationem, nullum vitium est, verba interdum nonnihil immutare aut addendo, aut decurtando, aut etiam inflectendo, vt ad rem cui coaptantur melius conueniant, vel potius non repugnent. Beatæ Ceciliæ sicut alijs plærisque martyribus simul atque virginibus adaptat Ecclesia orationem illam Iesu filij Sirach, quæ vt virgini quadret, genus immutat, fœmininum pro masculino reddens. In medio ignis, inquit, non sum æstuata. *Eccli. 51.* & rursus: Pro morte defluente deprecata sum; cùm scriptura æstuatum, ac deprecatum habeat, quippe preces viri non fœminæ narrans. In eadem oratione, vbi dicitur: eruis sustinentes te, & *Eccli. 31.* liberas eos de manibus gentium, legit Ecclesia, liberas eos de manu angustiæ. In officio confessorum non Pontificum generaliter legitur: Beatus vir qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abijt, vt omnibus sanctis confessoribus possit aptari, cum liber Ecclesiastici strictius habeat: Beatus diues qui inuentus est sine macula, & cætera. Ex libro Sapientiæ sumptum est illud quod supra iam retuli: cum quietum silentium contineret omnia & nox in suo cursu mediũ iter haberet, omnipotens sermo tuus de cælo à regalibus sedibus venit. Atque hoc sanè modo nati- *Sap. 18.* uitati filij Dei in Bethleem satis quadrat. Ob id quæ se quuntur, durus debellator in mediam exterminij terram prosiliuit, ablata sunt, quòd Aegyptiam eædem media nocte peractam significarẽt

& pro omnibus positum est simpliciter, venit. Longum est, & tædij plenum ire per singula. Exempla proposita satis esse debent, passimque multo plura admonitus lector inueniet. Quamobrem magnopere differt hoc genus vtendi scriptura, quod est liberius, ab illo altero proprio, & litterali: in quo magnum peccatum est, si verba quouis modo immutentur, vt sententiæ diuersæ seruiant. Quamuis enim scripturæ verba Apostoli & Euangelistæ sæpenumero commutent, addantque, aut detrahant non pauca, nulla tamen ratione à proprio atque originali sensu prophetæ, aut psalmi, aut legis, cuius testimonium proferunt, recedunt. Neque enim veritatis esse assertores possent, si verba veritatis cogerent diuersæ seruire sententiæ. Scribit Ioannes Apostolus, contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius: Siquis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Quæ comminatio, quoniam est omnis scriptura sacra diuinitus inspirata, generaliter profectò debet intelligi, vt neque iota vnum, neque apicem vnum de lege Domini corrumpere aut inuertere audeamus. Neque tamen in vocibus & characteribus spiritus est, sed in sensu atque intelligentia, quam peruertere aut imminuere nefas est. Itaque vehementer inter sese differunt duo illa genera vtendi scriptura, quemadmodum dixi.

Apoc. 22.

ACCOMMODATITIO GENERE NON ESSE vtendum aduersus infideles: sed inter pios tantummodo. Cap. VIII.

CAVSAM vero si quis requirat, eam & facilè, & verè assignabo, quòd in vno genere pietas deuotioque quæratur, in altero de fide Scripturarum agatur. Itaque scriptura vti, quemadmodum Bernardus vtitur, ad deuotionem excitandam & pietatem promouendam non parum confert. Totum enim genus illud vel laudandi martyres, vel beatam Virginem celebrandi, vel Redemptoris passionem fletu prosequendi, vel festa solemnia gaudio cumulandi, mirificè eiusmodi flosculis ex scriptura delibatis ornatur, atque illustratur, affectusque auditorum excitatur, vel etiã cum summa iucunditate recreatur. Proprie enim is sermo piorum ad pios est, quorum gustus ad diuina cogitanda magnopere acuitur eiusmodi condimentis. Quo in genere rectè versari, Ecclesiastico concionа-

Concionatori non exiguæ laudi est. At vbi de fide agitur, vbi cum hæreticis manus conseritur, aut infideles vocantur ad Christum, aut ipsæ scripturæ ad quiduis vel confirmandum, vel refellendum expromuntur, procul abesse debet omnis illa facilitas accommodandi scripturam, seriò agendum est, ipsi literæ hærendum, & puncta non solum verba ponderanda. Quocirca in ijs ipsis sanctissimis patribus maioribus nostris aduertere est mirabilem disserendi tractandique varietatem. Si Augustinum aduersus Iulianum aut Cœlestium, aut Faustum, aut Maximum, siue quoscunque alios hæreticos disputantem legas, alium propemodum Augustinum putes ab eo, quem in sermonibus tractatibusque ad plebem audias. Aliter Hieronymus scripturas tractat, cùm ædificationi fidelium tantum obsequitur, aliter cum Iouinianum, aut Pelagium incessit. Ipse Bernardus aliàs scripturarum concinnationibus diffluens, cum Abaylardi errores insequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio stylo scripturas citat, ne latum quidem vnguem à genuino illarum sensu recedens. Seria enim sunt hæc, quæ fidem tangunt, neque admittunt ludendi licentiam illam, quam minimè respuit fide bene fundata deuotio, aut etiam eruditio liberalis.

SCRIPTVRAS AB EVANGELISTIS NEquaquam citari in sensu accommodatitio.

Cap. IX.

QVA ratione perspecta, refellitur prorsus eorum sententia qui prophetias veteris testamenti in nouo ab Euangelistis citatas non literali sensu, sed hoc accommodatitio accipiendas interdum putant. Cornelius quidem Iansenius vir sanè doctus & pius ita interpretandam existimat prophetiam Oseæ à Matthæo commemoratam: Ex Ægypto vocaui filium meum. Tribus, ait ille, modis scriptura aliqua impleri potest: vno modo ad literam, vt illa: Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël. Altero modo, in sensu mystico, vt illa: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Quæ de Salomone dicta est, inquit, ad literam: sed quoniam ille Christi fuit typus, etiam impletur in Christo. Eodem modo illa: os non comminuetis ex eo, ad literam implebatur quotannis in agno paschali, mysticè autem impleta in Christo crucifixo per agnum præfigurato. Tertio modo impleri

Cornelius Iansenius in concor. Euang. ca. 11.

Mich. 5. Matth. 2. 2. Reg. 17. Heb. 1. Exod. 12. Ioan. 19.

etiam quandoque scriptura dicitur, cùm sit quidem, quod illa commemorat, etiam si id non fuit propriè ab auctore intentum. Huius generis exempla ponit illud à Christo dictum: Hypocritæ, benè prophetauit Esaiàs de vobis: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Et illud eiusdem Dei nostri: Adimpletur in eis prophetia Esaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis, & cætera. In hoc genere ponit quoque illud: Vt impleretur quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Quæ omnia de alijs ad literam dicta vult, sed quia quadrarent ijs quæ Christus gerebat, ideo in eo impleta esse affirmasse Euangelistam. Ex qua regula illa quoque impleta dicit, quæ ab eodem Matthæo afferuntur: Vox in Rama audita est ploratus & vlulatus multus: Rachel plorans filios suos, & cætera, atque id vnde profecta est disputatio: Ex Ægypto vocaui filium meum. Quod à Propheta Osea, nequaquam de Christo dictum putat, sed de Israëlitico tantum populo: per accommodationem verò in Christo impletum. In hac Cornelij disputatione non pauca sunt, quæ me meritò moueant, alios etiam fortassis offendant. Primùm cum Matthæus veritatem Euangelicam testimonijs scripturæ voluerit confirmare, atque Euangelium suum ita scripserit, vt sciret æquè ab infidelibus legendum, præsertim Hebræis, quibus idcirco scripsit Hebraicè, quo corde sentire, quaue fronte affirmare possumus, eas prophetias protulisse, quæ non essent verè de Christi mysterijs dictæ, sed de alijs rebus: tantum verò per similitudinem quandam & accommodationem Christo quadrarent? Hoc si de viro mediocriter docto quis asserat, nonne iniurius sit? Sin de auctore canonico & Spiritu sancto pleno, non ne plusquam temerarius? Planè ridiculus esset Hebræis, qui isto pacto nouum testamentum confirmaret ex vetere. Aut ergo Matthæus Euangelium oraculis propheticis confirmandum non sibi sumpsit, quod manifestè falsum est, aut id, quod voluit & curauit non est assequutus, quod æquè impium est. Deinde, quis vnquam eiusmodi genus locutionis audiuit, impletum esse in aliquo quod erat prædictum, si de illo prædictum non erat? Nam quod exempli causa affert, de patre mirè de filio suo sollicito dici posse, impleri in eo illud Vergilianum, omnis in Ascanio chari stat cura parentis: dici quidem id posse non ineptè, libenter damus. At si dicas, impleri illud quod erat à Marone prædictum, nonne mentiris? nonne stultissimè loqueris, cùm nihil tale de isto tuo parente Maro loquutus sit, sed sui tantùm Æneæ curas pro filio magnas celebrarit? Matthæus perspicuè dicit: Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam prophetam dicentem: Vox in Rama audita

Esai. 29. *Matth. 13.* *Esa. 6.* *Matth. 13.* *Psal. 77.* *Matth. 13.* *Hiere. 31.* *Matth. 2.*

audita est, & cætera. Et eodem modo: Et erat ibi vsque ad obitum Herodis: vt adimpleretur quod dictum est à Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto vocaui filium meum. Planè prædictum esse à Hieremia illud de cæde puerorum, hoc de reuersione ex Ægypto ab alio propheta, Euangelista commemorat. Quod si prædictum erat de Christo, de Christo is, qui prædixit diuinitus, intellexit. Nam illud quis ferat: Christum pharisæis dicere: Bene prophetauit Esaias de vobis, & tamen de alijs illam prophetiam intellexisse Esaiam, non de ijs, in quos eam Christus inflectit? Abeat proinde, abeat noua hæc neque vera neque tuta scripturas veteres in nouo testamento citatas interpretandi ratio: quam auctor quoque suus parum probatam animaduertens, ad aliam deflectere coactus est, id est, mistycam, minus quidem illam periculosam, sed tamen ne ipsam quidem satis dignitati Euāgelicæ respondentem.

PROPHETIAS SEMPER IN NOVO TESTAmento citari in sensu literali. Cap. X.

SED priusquam hoc demonstrem, respondendum est ijs, quæ contra stare videntur. Caput nostræ sententiæ est, sacros scriptores spiritu Dei plenos nequaquam, insufficientia testimonia, & à sensu quem volunt, aliena, afferre, existimare fas esse. Obijciunt nobis Ioannem dicentem: Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Quam certè scripturam literali sensu de agno, mystico autem de Christo per illum præfigurato loqui constat. At symbolica Theologia, vt benè Dionysius docet, argumentatiua non est. Neque enim ex sermone figuratiuo & symbolico idoneum argumentum sumi potest ad fidem de re controuersa faciendam. Hic plærique respondent, scriptori sacro, quem non latuerit, quid Spiritus sanctus voluerit significare, idoneum esse argumentum atque efficax. Neque enim id quod Spiritus Dei intenderit, vanum esse vllo modo posse. Quæ sanè satisfactio, vt falsitatis redargui non potest, ita plenè diluere obiectionem mihi non videtur. Quid enim? Testimonia scriptoribusne, an auditoribns fidem facere debent? Quod si Apostolus quid figuratum sit sciat: Iudæus autem, aut Paganus aut quiuis imperitus ignoret, nonne probare quod vult, æquè improbatum dabit? Ego verò sic Ioan. 19.

sic scripturas à Christo & Apostolis Euangelistisque citari, sentio, idque semper, vt verè efficiant, quod volunt, hoc est, idoneæ sint ad id probandum apud eos, quibuscum loquuntur, quod probare volunt, dictum prophetarum, impletum. Ergo scripturas quidem in literali sensu semper recitant. Quod si quando mysticum sensum adhibent, quod rarum est, cùm prophetias impletas dicunt, perspicuum esse omnibus legem scientibus supponũt, quod re vera perspicuum erat & certum ex ipsis scripturis. Huiusmodi est agni paschalis immolatione Christi pro nobis obitã mortem significari: quod sanè ignorare eos non oportebat, qui Esaiam legerant: Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum: Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: Sicut ouis ad occisionem ducetur: &, quasi agnus coram tondente se obmutescet. Atque in Hieremia, Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam. Et in Zacharia, Tu autem in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos. Et rursus in Esaia. Emitte agnum Domine Dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. Multa sunt in prophetis, & psalmis ex quibus intelligere Iudæi poterant ac debebant, oportere Christum pati ac immolari pro nobis. Itaque immolatione agni hanc ipsam Christi mortem significari. Vnde licuit planè Ioanni scripturam Exodi in Christo impletam non minus asserere, quam prophetiam quamuis aliam ad literam de solo Christo loquentem. Vbi enim de re significata constat, idoneum est testimonium ex signo sumptum. Nam quod hac eadem lege volunt a Paulo recitatum: Ego ero ei in Patrem, & ipse mihi erit in filium: quod putant de solo Salomone ad literam dictum, mihi nullo modo placet. Neque enim Apostolus tanta emphasi diceret: cui enim Angelorum dixit aliquando, Filius meus es tu: ego hodie genui te? & iterum: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Quæ si non essent verba de Christo ad literam dicta, ridiculus penè esset Hebræis Apostolus, qui Christi diuinitatem ex sermone de Salomone, qui filius Dei multo minus quam Angeli fuit, probaret, cum contendat ostendere Christum natura Dei filium Angelis omnibus superiorem. Quanto prudentiùs, & melius Augustinus illa omnia nequaquam de Salomone sed de Christo dicta conatur exponere, quòd multa illic sint quæ in Salomone minime impleta cernamus, quale est, stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Et: fidelis erit domus tua, regnum tuum vsque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus in æternum. Quod in Euangelio Gabriel dicit illis verbis: Dabit illi Deus sedem Dauid patris eius, & re-

Esa.53.
Hiere.11.
Zacha.9.
Esai.16.
2.Reg.7.
Heb.1.
Aug.de ciui. lib.17.c.8.
2.Reg.7.
Luc.1.

& regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Et ipse Dauid in psalmo octoges. octauo, & in psalmo septuages. primo copiosè decantat. Neque est mihi verisimile Dauidem virum spiritualem, & qui sibi occulta sapientiæ Dei reuelata glorietur, tantam gratiarum actionem fuisse relaturum, quantam historia sacra illico prodit, si temporale regnum Salomonis cogitasset, ac non potius Christi æternum intellexisset. Itaque exclamat: Nunc ergo Domine Deus, verbum quod locutus es super seruum tuum & super domum eius suscita in sempiternum, & fac sicut locutus es, vt magnificetur nomen tuum in sempiternum. Scimus autem Salomonis regnum ac posterorum eius temporale fuisse, non æternum. Benè igitur, benè Apostolus Christi diuinitatem ostendit ex eo oraculo, quod de Christo, non de Salomone prolatum est. Quod si contendant homines de Salomone etiam illa suo modo dicta, non admodum contradicam, dummodo de Christo non solum dicta ad literam, sed etiam præcipuè ac propriè dicta retineamus. Esse autem eiusdem scripturæ plures simul literales & proprios sensus ab ipso sacro scriptore & cognitos & intentos, equidem nullo modo dubito, quemadmodum grauissimi atque optimi Theologi sentiunt, & nos postea Deo fauente demonstraturi sumus. Qua regula semel benè percepta, non est difficile intelligere, quomodo Paulus de Apostolica prædicatione declaret quod apparet à Propheta de cælorum illustratione & circuitu dictum: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hic si quis cælorum nomine Apostolos in scriptura designari dicat, habebit Gregorium multosque patres suffragantes. At si in sensu tantum mystico de Apostolis illam prophetiam afferri contendat, mihi nullo modo placiturus est, qui literaliter vel solum de Apostolis, vel præcipuè de illis allatam omnino sentiam. De vtrisq; autem ad litteram dictam, multo magis existimo. Nam quæ Iansenius exempla posuit ex Euangelio: Benè prophetauit Esaias de vobis, mihi summopere displicent. Quasi non potuerit propheta de vna atque eadem gente, eodem hypocrisis vitio laborante & sua ætate, & tempore post futuro pronuntiare quæ Christus recitat. Licuit certè Apostolo prophani hominis testimonium de Cretensibus dicere: Proprius, inquit, ipsorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Æquè hoc in eos qui tempore Epimenidis, & qui Pauli erant Cretenses, dictum est. Per accommodationem verò aut allusionem in eos conuenire, qui tunc erant, cùm de omni genere illorum dicta sint, asserere ineptum profecto est. Sed præcipua quæstio erat de loco Osee. Ex Ægypto vocaui filium meum. Hieronymus typicè

Psal. 88. *2. Reg 7.* *Psal. 18. Rom. 10.* *Mat. 13.* *Tit. 1.*

in

in Christo impletam prophetiam Oſee exponit, quòd populus Iſraël Chri figura fuerit. Quod ſi cui durum id, atque improbabile eſſe videatur, explicanda eſt ſimilitudo in eo, quòd à Deo

Exod. 4. populus Iſraël vocatus ſit filius primogenitus, quemadmodum Pharaoni dictum eſt: Filius meus primogenitus Iſraël: dimitte ergo filium meum, vt ſacrificet mihi. Verus autem & perfectus filius Dei Chriſtus eſt, qui cum eſſet paruulus, in Ægypto quoque fuit, atque inde in terram promiſſionis vocatus. Sed quoniam Euãgeliſtæ eas ſolent prophetias de Chriſto adducere, quæ de illo propriè atque ad literam ſcriptæ ſunt, eſtque figura illa ſiue ſimilitudo inter filium Dei & populum Iſraëliticum, non admodum facilis, melius illi videntur ſentire, qui Oſeam de populo Iſraële ad literam, & de Chriſto æquè ad literam locutum volunt. Neque eſſe abſurdum in ijſdem propheticis verbis duos eſſe ſenſus pro-

Oſe. 11. prios ac literales. Nam de populo Iſraëlitico Oſeam agere, ipſa ſeries facilè oſtendit, quæ ſic habet: Sicut mane tranſit, pertranſijt Rex Iſraël. Quia puer Iſrael & dilexi eum: &: ex Ægypto vocaui filium meum. Vocauerunt eos, ſic abierunt à facie eorum: Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrificabant. Nemini dubium eſt, iſthæc in populum illum conuenire, à Deo quidem magnis beneficijs prouocatum, ſed non dignam gratiam referentem. At de Chriſto Domino puero ab Ægypto reuocato Matthæus refert teſtimonium, neque falli poteſt Spiritu Dei plenus. Quid ergo? Certè vtrunque & voluit, & ſenſit, & ſcripſit Oſeas. Neque opus eſt, vt omnia, & antecedentia & conſequentia Chriſto conueniant: cùm ſit familiare prophetis multa miſcere, & longiſſimè ſepoſita

Iuſtinus in Colloq. Tryph. iungere. Itaque illud: Puer Iſraël & dilexi eum: &: ex Ægypto vocaui filium meum, ad Chriſtum referri poteſt: qui, vt Iuſtinus optimè diſſerit, nomine Iſraëlis in ſcripturis ſæpe vocatur, vt eſt illud,

Eſa. 49. Iſrael ſeruus meus es tu; & in te gloriabor. Eodẽ genere locutionis de Salomone ſimul, ac de Saluatore audiuit illuſtriſſimum vati-

2. Reg. 7. cinium Dauid à propheta Nathan: Vbi nonnulla magis Salomoni congruere videntur, vt illa: Qui ſi iniquè egerit, arguam eum, & in virga virorum corripiam eum: alia rurſus ſoli Chriſto conueniunt manifeſtè, vt de æterna ſtabilitate regni & throni illius. Ac ferè obſeruandum erit in ſcripturis, cum plura ijſdem verbis inſinuare volunt, ita eſſe verba diſtributa, vt quædam vni magis quàm alteri ſenſui ſeruiant. Sic apud Da-

Dan 11. nielem de Antiocho ſimul & de Antichriſto: Sic apud Matthæum
Mat. 24. & Lucã de excidio Hieroſolymitano & de orbis interitu ſimul: Sic
Luc. 21. in pſalmo ſeptuageſimo primo qui eſt Salomoni inſcriptus, ſimul
Pſal. 71. de Salomone & Chriſto oracula diuina pronuntiant. In quibus

tamen

tamen non omnia æquè vtrique rei accommodantur: sed multa vtrique, nonnulla vni, plurima alteri rei præcipuè assignata sunt. Nam de parabolis Christi, quod Matthæus ex psalmo refert, illud putare ad literam de se dixisse Asaph, vel quisquis eum edidit psalmum, non opus est, vt redarguatur, satis esse debet Euangelistæ auctoritas de Christo Domino interpretantis, cui ipsius psalmi exordium suffragatur, cùm diuina auctoritate sic inchoet: Attendite populo meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei: & adiungit statim ex eadem persona. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Quæ verò sequuntur iam mutata persona profert. Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. Itaque non oportet omnem contextum eidem prophetiæ seruire, cum neque in præclarissimis ac notissimis prophetijs id ferè contingat. *Matth.13.* *Psal.77.*

QVID CERTITVDINIS HABEANT *scripturæ ab Ecclesia rebus alijs accommodatæ.* Cap. XI.

AC quæ literali sensu de ijs proferuntur, de quibus scriptæ sunt, ad eum modum habent. Quæ verò per accommodationem non per proprietatem de aliquo pronuntiantur, vt sunt ea quæ Ecclesia in variis festiuitatibus canit, ex scriptura illa quidem petita, sed in alias longe personas, & res translata: de his merito quæritur, quid veritatis habeant, quid etiam auctoritatis. Videntur enim prima fronte impropria, falsa, ludicra, ac veluti per iocum dicta. Quis enim ignoret iocandi genus, cum de aliis dicta transferuntur ad alios? Sic ex Comico, sic ex Marone scitè ac venustè versus interdum viri eruditi vsurpare solent, vt tacitè quempiam notent, aut carpant. Erit ne igitur verum quod isto genere de alio recitatur, quàm scriptum est? Sed admirabilis est & supra omnem captum humanum scripturæ diuinæ altitudo, quæ in istū etiam vsum verissimè atque vtilissimè trahitur. Tum verò magnifacienda est Ecclesiæ Christi auctoritas, quam Spiritus sanctus regit. Quæ tanti haberi debet, si piè & catholicè sapere volumus, vt illa etiam quæ ex locis propemodum repugnantibus accersit, eo ipso quod ab illa accommodata sunt, vera & certa sint de re cui adaptantur, non minus quam de illa ipsa, de qua in sua origine dicta sunt. Audiui equidem virum eruditissimum Episcopum Placentinum hac de re pro suggesto differentem, qui cum Beatissimæ

Deiparæ conceptionem immaculatam commendaret, atque ea quæ Ecclesia cantat in illius laudem expenderet, censebat ille quidem eam esse in Ecclesia vim, vt quæ literaliter de Dei Sapientia dicta essent, de Virgine matre etiam literaliter intelligi deberent, verumque & proprium illorum verborum sensum esse, in quem ab Ecclesia sancta recitarentur. Quæ sententia viri doctissimi religiosa quidem: sed non prorsus circunspecta mihi videtur: Neque enim Ecclesia sensum literalem scripturæ tribuere potuit, quem illa hactenus non haberet. Illud omnibus pijs ac prudentibus placere non dubito, ea quæ Ecclesia proposito suo accommodat, non minoris esse certitudinis quam in primarium propriumque sensum relata. Neque enim Spiritus sancti lumen & vis pari potest, vt in re tanta populo Christiano illudatur. Quam sanctæ Ecclesiæ auctoritatem in componendis, adaptandisque scripturis B. Bernardus non solum agnoscit, verum etiam amplificat: qui verba illa enarrans: Hodie scietis, quia veniet Dominus, quæ in vigilia Natiuitatis cantamus, ad hunc modum scribit. Verba hæc quidem suo loco & tempore in scriptura posita sunt: sed non incongruè illa vigiliæ Natiuitatis Dominicæ Ecclesia mater aptauit. Ecclesia, inquam, illa quæ secum habet consilium & spiritum Sponsi, & Dei sui, cui dilectus inter vbera commoratur, ipsam cordis sui sedem principaliter possidens & confernans. Nimirum ipsa est, quæ vulnerauit cor eius, & in ipsam abyssum secretorum Dei oculum contemplationis immersit, vt & illi in suo, & sibi in eius corde perennem faceret mansionem. Cum ergo ipsa in scripturis diuinis verba vel alterat vel alternat, fortior est illa compositio, quàm positio prima verborum, & fortassis tantò fortior quantum distat inter figuram & veritatem, inter lucem & vmbram inter Dominam & ancillam. Quod ideo Bernardus dixit, quia in Exodo vnde illa sumpta sunt legimus: Vespere scietis, quia eduxerit vos Dominus de terra Ægypti, & mane videbitis gloriam eius. Fortiorem hic tantus Pater compositionem ab Ecclesia factam ipsa prima scripturæ positione ausus est dicere. Quod documentum piè saneque intellectum, magnum laudibus Diuorum, præsertim immaculatæ Virginis celebrandis, aperit campum: in quem literata ingenia excurrere possint.

Bernar. serm. 3 de vigil. Natiu.

Exod. 16.

QVI-

QVIBVS REBVS ACCOMMODARI possit scriptura. Cap. XII.

NEQVE enim ea solummodo quæ Ecclesia ex diuina scriptura mutuatur ad ornanda festa, quæ celebrat, vsurpare debemus: sed illius exemplo instructi pleraque alia assumere, & concinnare, ac proposito nobis argumento accommodare ipsi quoque possumus. Quod faciunt Patres non raro: nostra verò ætate, vt elegantissimus quisque est Ecclesiastes, ita creberrimè. Hoc tamen interest inter ea quæ de diuinis literis Ecclesia solemniter attribuit Virgini matri, aut Diuorum alicui, vel proposito denique cuilibet, atque illa, quibus doctores singuli eiusmodi sua argumenta exornant: quòd in Ecclesiasticis illis publica est, & inuicta auctoritas: in alijs potest humana industria labi, & vitio patere, si excedat. Nam quemadmodum de interpretatione scripturæ supra iam diximus, eam, quæ ab Ecclesia recepta est, Spiritus sancti ductu factam, quæ proinde errare non possit: cæteras verò peculiares interpretationes ita esse vtiles atque laudabiles, vt reprehendi quandoque iure queant: ita de scripturæ accommodatione censere debemus, solemnem ac publicè ab Ecclesia vsurpatam in diuinis officijs, canonicæ esse auctoritatis: cæteras pro ingenio cuiusque allatas & laudi & vitio æquè expositas esse. Laus verò omnis & decor in duobus posita sunt: primùm vt pietati proficiant, deinde vt aptè conueniant ei rei, cui attribuuntur. Quæ duo explicanda sunt latiùs. Est igitur primus ac præcipuus Canon sacræ scripturæ isto genere tractandæ, vt in alienos ac prophanos vsus nullo modo trahatur. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homō Dei ad omne opus bonum instructus. Quod si quis scripturæ diuinæ vel minimam particulam in alios vsus detorserit, verè temerarius, imo sacrilegus haberi debet. Repetendum est hoc loco seuerum illud sed planè necessarium magni Cōcilij Tridentini decretū, quod ita habet. Temeritatem illam reprimere volens, qua ad prophana quæque conuertuntur & torquentur verba & sententiæ sacræ scripturæ, ad scurrilia, scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones impias & diabolicas, incantationes, diuinatio-

2. Tim. 3.

Conc Triden. sess. 4.

ones, sortes, libellos etiam famosos, mandat & præcipit ad tollendam huiusmodi irreuerentiam, & contemptum, ne de cætero quisquam quomodolibet verba scripturæ sacræ ad hæc & similia audeat vsurpare, vt omnes huius generis homines temeratores & violatores verbi Dei, iuris & arbitrij pœnitus per Episcopos coërceantur. Nihil igitur ex diuinis verbis promendum est, quod non serio, piè, atque vtiliter audiatur. Sicut autem in hoc genere peccant, qui litteras sacras rebus prophanis accommodant, ita illi vituperandi sunt, qui ad res contrà sacras, literas prophanas cogunt: quale est quod Hieronymus irridet de Christo crucifixo Vergilianum illud afferre: Talia perstabat memorans fixusque manebat; aut illud eiusdem: Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros Accepit patrios. Qua in re considerandum est, Christiana quidem poëmata ab Ecclesia interdum cani, vt illud Sedulij, Virgo Dei genetrix, quem totus non capit orbis: In tua se clausit viscera factus homo: aut illud alterum distichon de cruce: O magnum pietatis opus: Mors mortua tunc est: In ligno quando mortua vita fuit. Núsquam verò prophanum carmen ad res sacras adaptatur. Quam ob rem probare non possum rapsodiam eorum, qui ex prophanis sacra componunt. Pari quidem audacia sed maiore impudentia ad res turpes & obscænas vertuntur carmina poëtarum, quod fecit Ausonius ex Maronianis centonibus fœdissimum opus texens. Quod si in ipsis prophanis graues viros & probos vsque adeo offendit eiusmodi petulantia, quid in sacris literis cogitare oportet, quæ in Dei tantum cultum & hominum salutem sunt à Spiritu sancto traditæ.

QVIBVS MODIS SCRIPTVRA *rectè accommodetur*. *Cap.* XIII.

ALTERVM caput est, vt scriptura rei propositæ aptè ac pro dignitate conueniat. Qua in re multa peccant passim homines loquaces atque indocti, qui plebeculam vilem vndecunque accersitis sententijs & verbis scripturæ attonitam tenent: quam bene cohæreant, nihil interim pensi habentes. Itaque friuola multa, inania ferèque ridicula effundunt, sacram scripturam in omnem partem, vt libet, vertentes. Ergo grauitatis ac decoris ratio est habenda maxima, vt seria, composita, ornata sint quæ dicuntur. Duobus verò modis id fieri solet. Interdum verba ipsa scriptu-

ræ recitantur, & proposito argumento accommodantur. Quo more pulchrè colloquia quædam adhibentur: Vt si Beatam Virginem Filij defuncti dolore affectam exclamantem inducas, atque dicentem: Heu heu me fili mi, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ: atque ijs vel adiungas vel prælibes, Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis. Non dubium est, quin & pietatis & voluptatis ea oratio plurimum afferat. Eodem modo, si Apostolos, aut mulieres deplorantes inducas: Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere & respice opprobrium nostrum: Hæreditas nostra versa est ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre. aut illud eiusdem Hieremiæ: Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. Cecidit corona capitis nostri: væ nobis quia peccauimus. Si Mariam in templo offerentem paruulum Christum, ita loquentem facias: Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam quam postulaui eum. Id circo & ego commodaui eum Domino, cunctis diebus quibus erit accommodatus Domino: profectò fiet vt deuotè ac iucundè audiatis. Innumera sunt exempla huius generis, quæ in diuini verbi tractatoribus prudentibus disertisque animaduertes. Quæ magnum afferunt pietati incrementum rebusque diuinis splendorē quendam mirificum ornatumque conciliant. Sed in hac vtendi scripturis ratione neminem debet offendere, si non omnia ex integro verba recitentur, si quædam paululum immutentur: tanquam id falsitatis aut vitij quicquam habeat. Neque enim proferuntur vt testimonia ad fidem de veritate rei faciendam: sed concinnantur ad venustatem ornatumque mysteriorum Dei. Et habent illa etiam modo veritatem suam; quòd fœcundissimus sit Spiritus sancti sermo, & ad pietatem isto modo promouendam etiam diuinitus comparatus. Denique ad omnem scrupulum eximendum, satis esse superque debet Ecclesiæ matris auctoritas, quam isto genere ad sua officia illustranda passim vti, & supra ostendimus, & per se manifestum est. Altera ratio accommodandi scripturam non tam in verbis quam in sententijs consistit, cum similia, aut contraria vel quouis modo se se attinentia proferuntur. Exemplum ex D. Bernardo ponam, qui sancti Ioseph sponsi Virginis Mariæ laudes persequens ita scribit. Ille Ioseph fraterna ex inuidia venditus, & ductus in Aegyptum Christi venditionem præfigurauit: Iste Ioseph Herodianam inuidiam fugiens Christum in Aegyptum portauit. Ille Domino suo fidem seruans Dominæ noluit commisceri: iste Dominam suam Domini sui matrem virginem agnoscens & ipse continens fideliter custodiuit. Illi data est intelligentia in mysterijs somniorum: isti datum est con-

Tob. 10.

Thren. 5.

Ibidem.

1. Reg. 1.

Bernar. in Homil. super Missus est.

conscium fieri atque participem cœlestium Sacramentorum. Ille frumenta seruauit, & reliqua, quæ prosequitur. Vbi vides scripturæ facta sententiasque accommodari, vt ex ijs quæ de alio conscripta sunt, alius ornetur. Hoc genus patet amplissimè, & cum legitimè prudenterque adhibetur, valde iucundum est. In quo omnino cauendum, vt quæ vitio dat scriptura, ne in alicuius laude ponantur, neue ea rursus quæ laudat, in reprehensionem cuius quam vertantur. Sed quæ de capite Christo dicit, ea ad membra accommodare, aut quæ in membro laudat ad caput transferre, aut quæ de vno membro Christi celebrat, ad aliud item membrum Christi aptare legitimum est, neque excedit regulas à maioribus nostris de tractanda sacra scriptura positas. Ac de accommodato scripturæ genere hactenus dictum sit.

PROPRIVM ESSE SCRIPTVRÆ MYSTICOS *siue allegoricos sensus simul cum historicis habere.* Cap. XIIII.

DE ALTERO genere tractandi scripturam per allegoriam, pauca dicenda sunt, propterea quod à multis multa sunt dicta. Atque imprimis definitionem supra iam dictam retinendam putamus: vt allegoricus sensus ille intelligatur, qui ex rebus ipsis, non ex verbis proximè elicitur. Hoc enim præstantissimi Theologi iure censent. Ita fit vt tropologicum, & mysticum, & typicum, & moralem, & allegoricum pro eodem sumamus, quatenus à literali, & historico propriè secernitur. Namquod Hieronymo placet, tropologicum diuersum esse à mystico & literali, in quos tres sensus ille scripturam distribuit iuxta Salomonis præceptum: describe eam tripliciter, cuius sententiam sequitur Hugo, vultque tropologicum medium esse inter literalem, & mysticum, nos scholæ morem gerentes, facilius putamus & melius, omnem sensum scripturæ in literalem & mysticum partiri: deinde horum vtrumque more dialectico rursus in plures diuidere; Vt literalis in eas species distribuatur, quas Augustinus commemorat, historicum, ætiologicum, & analogicum. Tametsi videntur illæ rationes non admodum ad scripturæ cognitionẽ conducere, sed propter auctoritatem antiquorum retinendæ sunt. Mysticus verò, siue spiritualis sensus etiam in alias partes secatur: vulgoque tres ponuntur, allegoria, hoc est, cum res noui testamenti

Tho. 1. p. q. 1. a. 10.

Hieron. lib 5. in Ezech. c. 16. Prou. 1.

Hugo de sancto Victore in prolo. lib. 1. de Sacram. c. 4.

Aug. lib. de vtilitate credẽdi. c. 3.

ſtamenti in veteri figurantur, moralitas, quæ ad mores noſtros per ſignificationes rerum geſtarum componendos pertinet, anagogia quæ de rebus æternis & vita futura eſt. Quamquam tertium hoc genus antiqui ab allegorico minime ſecernunt. Nam allegoriam à moralitate diſtingui, Gregorius & auctoritate & exemplo docet, cùm ſcripturam Regum & Iob vtroque modo myſtico tractat. Quod autem Sanctus Hieronymus medium inter myſticum & literalem facit tropologicum, cuius exemplum ponit: Non alligabis os boui trituranti, quidam literalem eſſe volunt; quòd ex eo argumentetur Apoſtolus, Symbolica autem argumenta robore careant. Nos myſticum ſiue allegoricum potius exiſtimamus, quòd ex rebus ipſis non ex verbis proximè eliciatur. Neque enim parabolicus fuit ille ſermo, ſed proprius & hiſtoricus, quo iuſſi ſunt iudæi illud ceremoniæ obſeruare, & re ipſa obſeruarunt, vt alia plæraque propemodum puerilia. Licuit autem Apoſtolo argumentari, & benè colligere, Euangelizantibus permiſſum eſſe cibum ex ijs, apud quos prædicant Euangelium, propterea quòd lex illa de bobus non infrænandis indigna eſſet Deo, niſi aliquid ex illa ſignificari vellet. Dixi enim iam ſupra, atque iterum repeto, etiam ſymbolicam aut allegoricam ſcripturam eſſe efficacem ad quiduis colligendum, cum de ſignificatione conſtat. Ac ſancti Patres ſæpe etiam aduerſus hæreticos eiuſmodi teſtimonia proferunt, neque vitioſum eſt diſſerendi genus, cum præſertim aliis planè hiſtoricis & literalibus teſtimoniis adiuuatur. Ædificat enim interdum, vt Gregorius ait, allegoria fidem. Verùm his miſsis illud parui fieri nullo modo debet, quod iidem auctores tradunt, ſacræ ſcripturæ proprium peculiareque eſſe, vt ſimul hiſtoriam myſteriumque prodat, & res ſpirituales per corporales, & æternas per temporales doceat, cùm ſit ſolius diuinitatis, vt Auguſtinus dixit, ipſas etiam res geſtas ad alias res ſignificandas, inſtituere, ſicut homines verba ad res ſolent. Neque Symbola Pythagorica, neque Ægyptiorum Hieroglyphica nos vlla ratione perturbant, neque quæcunquæ alia inſtituta philoſophica, quæ rebus magis quam ſermonibus docere videntur. Sunt enim non res, ſed ſigna etiam ab hominibus inſtituta, aut exempla in eodem genere virtutis aut vitii, quibus auditores ſuos erudiunt, quæ diſciplina vniuerſa facilis eſt, & humano ingenio nullo modo ſuperior. At vitam, actus, ſucceſſus, & rerum geſtarum ordinem ita inſtruere, vt futura, abdita, ab ipſisque, qui ea gerunt, nulla, ratione perſpecta, niſi

1. Cor. 9.

Greg. Hemil. 40. in Euang. Greg. 20. mor. c. 1.

quantum

quantum diuinitus edocentur, exprimant atque declarent, vniuersam hoc naturæ humanæ atque Angelicæ facultatem superat. Itaque impiè illi facere putandi sunt, qui fabulas poëtarum, aut commenta veterum allegorizant, vt errores gentilium de Dijs opprobrijsque deorum eluant: qui verò ad res sacras aut morales accommodant, minus quidem peccant, sed sacræ scripturæ mihi facere etiam videntur iniuriam, quòd illius maiestatem ad ista prophana traducant. Neque mihi vllo modo placet Virgilius spiritualis, neque in Ænea Christum dignor aspicere. Quamquam *Ambros. ser. 55.* B. Ambrosium noui: Vlyssem Syrenarum cantus alligatum malo nautico vitantem, sociorum auribus cera occlusis, allegorizare de Christo crucem amplectente, vt nos ad carnis illecebras obsurdescamus, & periculosa naufragia crucis ductu euadamus. At hæc veneranda propter auctoris magnitudinem potius quàm imitanda sunt: estque potius obseruanda lex ne in custodia tabernaculi alienigena misceatur nobiscum, neve semen filiorum Dei ad alienigenas transeat. *Num. 18. 2. Esd. 9.*

NON ESSE OMNIA IN SCRIPTURIS SACRIS ALLEGORIZANDA. Cap. XV.

SOLA quidem scriptura sacra allegoricos mysticosve sensus habet. At non ideo superstitiosi etiam esse debemus, vt in quacunque re siue gesta siue dicta quæramus allegorias. Quæ præstantium Ecclesiæ luminum Hieronymi atque Augustini præceptio non potest sine temeritate contemni. Augustinus quidem triplicem vult esse scripturam: temporalem, spiritualem & ex vtroque compositam, quod genus frequentius est. Tripertita, inquit, *Aug. 17. de ciui. c. 3.* reperiuntur eloquia prophetarum: si quidem aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia, aliqua ad cælestem, nonnulla ad vtramque: exemplis id probat, & subijcit. Quod genus prophetiæ ex vtroque veluti compactum atque commixtum valet plurimum, multumque exercuit & exercet ingenia sacras literas scrutantium. Porrò Hieronymus non modò multa ex diuinis litteris historicè tantùm, ac non etiam allegoricè accipienda sentit, eosque irridet qui nihil non allegorizandum putant: sed in illis etiam ipsis quæ in nouo testamento mysticè exponuntur ex veteri, multa *Chrysost. in 20. c. Mat.* esse confirmat, quæ simpliciter non typicè transigenda sint. Sicut parabolas Saluatoris Chrysostomus interpretandas monet modo

quodam

quodam seruato vt non omnia mysterium præbeant, sed connexionis cæterorum gratia nonnulla ponantur. Prudens, ait Hieronymus, rogandus est lector, ne eundem velit Tropologiæ ordinẽ, quem & historiæ quærere. Nunquid totum principium Geneseos & fabricam mundi & conditionem hominum ad Christum & Ecclesiã referre possumus, quia eo testimonio Apostolus abusus est? Qua de re taxatur Origenes, quòd nimius fuerit in allegorizandis scripturis: atque ex ea occasione historiæ fidem quandoque detraxerit. Quamquam Origenem defendit Pamphylus martyr, quod multa secundum literam accipienda tradiderit, præsertim in Euãgelicis præceptis, multa in historijs veteris testamenti ita esse gesta credenda censuerit. At hæc mihi satisfactio non satis apparet idonea. Etenim si quædam gesta esse quæ narrãtur, credere debemus: quædam etiam narrantur, quæ non debemus credere gesta, sed propter allegoriam scripta esse, vt spiritualiter geri intelligantur, actum erit de fide scripturarum. Quid enim supereſt, nisi vt humano ingenio, nostraque ratione metiamur, quid fide dignũ sit, quid indignum, vt ad tropologiam referamus? Ita non Scriptoris auctoritas, sed lectoris arbitrium, quid gestum credere oporteat vbique decernet. Qua perquam pernicioſa sententia semel introducta, facilè erit Euam ex costa Adæ fabricatam verè negare, quia hoc Caietano ineptum apparet: & paradisum, paradisique fontem ex quo quatuor flumina maxima oriantur, nequaquam historicè sed spiritualiter tantum recipere, quod Origeni ita visum est: Eadem licentia Samsonis fictam fabulam reputabimus, vt eam vocarunt quidam: Et Iob totum librum esse tropologicum, vt asseruit nuper quidam, sed minimè impunè: Et Ionæ ipsius prodigium in piscis ventre seruati per visionem non per historiam contigisse censebimus. Denique cum nostra ista Tropologia quicquid minus in diuinis literis arriserit, euertemus. Hoc tanti damni est, vt malim allegoriæ fructu priuari, quàm historiæ radicem ea occasione succidi. Est igitur magni Gregorii præceptum vbique seruandum, vt primum historiæ fundamentum solidum iaciatur, deinde allegorica ædificatio procedat. Quare quæcunque in diuina scriptura gesta narrantur, gesta esse tenere debemus. Neque nobis vel difficultas, vel rei, si qua videtur, indignitas vllo modo obsistat, si de narrationis ordine constet. Quamuis enim D. Hieronymo nõ placeat Oseæ cum meretrice adulteraque coniugiũ, putetque proinde totũ illud mysticè accipiendum: Nobis tamen meritò præferẽda videtur Augustini sententia atque Irenæi martyris, qui re ipsa ita accidisse consentiunt, quorũ auctoritatem cõmunis schola Theologorum sequitur. Nam cum scriptura phrasi narratoria vtatur, cum & nomina

Hieron. in 1. c 10na.

Ita sanè Hieronymus.

Pamphyl. in Apologia pro Origene in 4. Tomo Hieron.

Greg. Hom. 1. in Ezech. & Hom. 24. in Euang

Hiero. In prologo super Oseã. & cap. 1. & in Ezech. c. 4.

Aug. 22. contra Faustum, c. 80 & lib. 3. de Deã. Christ. c. 12.

Irenæus. li. 4. c. 37.

Tho. 1. 2. q. 94 a. 5.

Ose.1. propria ponat, & ordinem rei edoceat; Et abijt, inquit, & accepit vxorem Gomer filiam Debellaim; profectò si hæc non vere gesta sunt, omnia gesta prophetica per imaginariam visionem exponi poterunt. Ita & Ionæ nauigatio, & nuditas Esaiæ, & rasio pilorum Ezechielis, & Hieremiæ percussio non fidem historiæ habebunt, sed mysticos tantũ sensus aperient. Nam quæ Hieronymus opponit Ezechielem tot diebus ex vno latere dormientem, & Hieremiam lumbare in Euprate abscondentem cum adhuc teneretur in carcere, imaginariò hæc non re ipsa accidisse, non ita facilè consentiam. Scribit Theodoretus pulcherrimam præfationem in vitam Simeonis Stilitæ, in qua prophetica hæc atque admirabilia gesta commemorat, eamque non ex consuetudine humana metienda, sed ex potestate diuina præclarissimè admonet. Sed de prophetici narrationibus, quæ in spiritu factæ interdum leguntur, poterit lector sententiam vtram libet sequi, si idoneos habeat auctores. Vt in illa Osee vel Hieronymum & Rupertum, vel Augustinum & Thomam probare. Quamquam vt tutissima, ita etiam certissima est illa, quæ fidem semper historiæ præbet, cùm historicè etiã prophetica scriptura procedit. Attamen in ijs quæ ex instituto historiam narrant, & res gestas scribunt, vt libri omnes Moysi, & Regum, & Iudicum, & Tobiæ & Esther, & Iudith, & Machabæorum & Euangeliorum, & Actuum Apostolicorum: in his omnibus quicquam detrahere historicæ veritati, nefas est maximum. In his etiam quæ manifestam narrationem continent, vt Ionas, vt Iob, vt Daniel, vt plurima in Hieremia & Esaia: In quibus omnibus veritas historiæ illibata conseruanda est atque inde ad mysticos recessus penetrandum.

Ione.1. Esai.20. Ezech.5. Hiere 20. Ezech 4. Hiere.13.

Theodoretus in vitis Dei amantium.

QVAE IN SCRIPTVRIS AD LITTERAM solum modo accipienda sint, queve maximè allegoriam ament. Cap. XVI.

MONENT quoque sancti Patres in præceptis moralibus non esse quærendas allegorias: sed ipsi sensui ad literam insistendum, cum in eo charitatis atq; honestatis forma præbetur. Neque enim opus est, vt cum audimus: Honora patrem tuum & matrem tuam, Deum & Ecclesiam cogitemus: cum de Deo diligẽdo, & Ecclesia veneranda aliàs apertissima præcepta posita sint. Neque cum dicitur nobis; Diligite inimicos vestros, oportet ad eas operationes Virtutum recurrere, quæ sunt nobis maxime molestę &

Exod.21.

ſtæ & velut inimicæ: ſed ipſos homines quos patimur aduerſos, tolerare atque diligere iubemur. Mihi vero etiam in Prouerbiis & Eccleſiaſtico diſplicet quorundam expoſitorum nimia ſpiritualitas: qui nihil patiuntur tradi ad œconomiam & politicam conuerſationem: ſed omnia ad perfectionem ſtatim referunt. Puto verò Spiritum ſanctum etiam ad hæc humana deſcendere, & illa præcepta dare, quæ à viro cordato & experto libenter audires etiã de re familiari, etiam de prudentia humana. Exempli cauſa. Eccleſiaſticus ita loquitur, ſeruus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum. Pecora tibi ſunt? Attende illis, & ſi ſunt vtilia, perſeuerent apud te. Hoc aliquis ad gregem ſpiritualem animarũ referre poſſit, quòd parum putet intereſſe Spiritus ſancti, vtrum pecoribus curam impendamus nec ne. At mihi longe ſuauius ſapit, ſi cum de ſeruis & filijs, & familia Deum monentem audio, etiam de re familiari, honeſtum prudenſq; conſilium dantem accipio. Nã & ipſa res familiaris in ſanctos pioſque vſus expendi debet, præſertim ab ijs quorum intereſt vel pauperes vel eccleſiaſticam familiam alere. Ita non erit præter finem diuinæ legis, qui eſt charitas, etiam de tuendo grege, de ineundo conuiuio, de vitando ære alieno præcipere. Quod ſi in ijs, poſito primùm morali documento, ad altiores quis ſenſus aſſurgat, nullo modo repugno; neque veto quenquam allegorizare ipſa etiam apertiſſima præcepta, dummodo ſolidum literæ fundamentum maneat. Quod de præceptis moralibus dixi, idem multo amplius tenendum eſt in explicandis prophetijs de Chriſto & Eccleſia. Neque enim oportet illas allegorijs friuolis extenuare, vt Sanctus docet Hieronymus: neque altitudinẽ diuini Spiritus commentis noſtris obtundere, in ijs præſertim quæ ſunt clariſſima fidei Chriſtianæ ſydera. Regula, ait Hieronymus, ſcripturarum eſt: vbi manifeſtiſſima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. Quod de illa prophetia dicit Malachiæ: Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & vbique offertur nomin meo oblati o munda. Quod de tranſlatione Sacerdotij apertiſſimum teſtimonium eſt. Quæcunqe autem in litteris appoſtolicis, aut Euangelicis teſtimonia proferuntur, hac lege explicanda ſunt, vt non allegoricis ſenſibus debilitetur veritas Euangelica prophetata. Quæcunque autem non habent vſque adeo certam expoſitionem, ſi poſſunt ad Chriſti & Eccleſiæ myſteria & res geſtas commodè afferri, illa ſit præſtantiſſima interpretatio. Sin in rebus geſtis id non apparet, aut

Eccli.7.

Hier. in c.11. Zach.

Hieron.in 1.c. Malach.

Malach.1.

indignum sit quod dicitur, allegoria quærenda erit. De Apocalypsi Ioannis, ego sanè ita opinor multa in ea latere mysteria, quæ vsque ad rerum exhibitionem nisi prophetico æquè spiritu, intelligi plenè non possint. Qui autem explicando coniectant, si nihil, quod fidem aut charitatem lædat, annuntiant, suspensè audiendi sunt, vt euentui rei certitudo committatur. Sed quæcunque, si accipiantur, vt sonant, fidem euertunt, vt regnum Millenariorum in prima resurrectione; aut sensum impossibilem præbẽt, vt mitte panem tuũ super trãseuntes aquas, & post tempora inuenies illũ; aut absurdum quippiam inducit, vt, inueni quod hoc esset bonũ comedere & bibere; Itemq; lætare cum vxore adolescentiæ tuæ, vbera eius inebriẽt omni tempore; ea omnia sensus habere altiores, atque spirituales nondũ est. Illud quoq; consideratione dignissimũ, gesta veteris populi nõ æquè omnia fuisse prophetica: sed quæ in Genesi traduntur, atq, Exodo & toto Pentateuco maximè mysterijs scatẽt. Quæ etiam vsq; ad regnum Dauid, & Salomonis, sub quo populus ille ad summũ fœlicitatis humanæ perductus est, ea omnia expressam habent regni Christi & Ecclesiæ imaginem. Quæ exinde iã successerunt, non æquè prophetica inuenies, eoque minus quò magis ipsi plenitudini temporum, quando misit Deus filium in similitudinem carnis peccati, appropinquabant. Itaque gesta Machabæorum vix est qui allegoricè accipiat. Attamen per partes omni etiam ætate populus ille prophetauit. Fuere enim viri iusti & sancti, & prophetæ, qui de Christo non solùm sermonibus, sed & actibus prophetarunt, vt Elias, Elisæus, Esaias, Hieremias, Ionas, & Daniel, Ezechiel, Malachias, Zorobabel, Iesus filius Iosedech, & alij cõplures. Ipse Iob manifestè Christi patientis personam sæpenumero indicat. Inter omnes verò præcipuus Dauid, qui ipso solo natali, fælicibusq; incunabilis Christum nobis expressit. Inter gentes etiam fuisse nonnullam rerũ diuinarum imaginem non oportet negare, cùm & Assueri conuiuia cernamus, & Cyri laudes celebres apud Esaiã, sed tenuiter in his expressus est Christus. Antiquissima verò tempora nescio quid hac in parte habent diuinitatis occultæ, & ad mysteria Christi Ecclesiæque Christianæ maximè accommodata sunt. Quibus omnia in figura contigisse dixit Apostolus.

Eccliſ. 11.

Eccliſ. 2.
Prouer. 5.

Hester. 1.
Esa. 44. & 45.

QVAE SIT RATIO DVCENDI ALLEGORICOS SENSVS. Cap. XVII.

QVÆ sit autem ratio ducendi Allegorias, melius Spiritus sancti dono quam vllis præceptionibus disci potest. Sed illud in aper-

in aperto est, quæ sunt in sacris litteris quauis ratione exposita, ea inde petenda esse, atque illorum exemplo ad reliqua aperiẽda proficiendũ. Serpentem æneum à Moyse exaltatum, de se ipso in crucẽ sublato Christus interpretatur. Sacrificia prisca atque omnem illũ cultum mortem & sanguinem Christi prænuntiasse, Paulus ostendit; idem, Melchisedech summũ sacerdotẽ oblationẽ significasse: mari rubro baptismũ, manna cælitus dato panẽ nostrum supersubstantialem, cætera populi illius conditione statum præsentis Ecclesiæ esse adumbratum; Ionam typum gessisse mortis ac resurrectionis Christi ex Euangelio discimus. Multa sunt alia, quæ commemorare non est necesse, in quibus Spiritus Christi sequẽdus est, & quę ille tradidit diligenter considerandа: quæ reticuit ijsdem si possumus vestigijs persequenda. Nusquã melius discimus scripturæ mysteria, quàm in ipsa scriptura: quã proinde scrutari nos Dominus iubet. Sed re vera ad mysticos, mirabilesque sensus Sanctarũ litterarum cognoscendos spiritu opus est: spiritus enim vbi vult spirat, & sic est omnis qui natus est ex spiritu. Quam ob rem videmus viros insigniter spirituales, & Deo contemplatione assidua factos familiares, mirabilia de lege eius pronuntiare, & memoriam abundantiæ suauitatis illius eructare. In horũ gregę cernes sanctissimos monachos Bernardum, Ricardum de sancto Victore, Rupertum Tuitiensem, atque ante omnes hos Magnum Gregorium: qui occulta prouerbiorum exquirunt & in absconditis parabolarum simul conuersantur. Premunt enim Vbera sponsæ, & lac eliciunt dulcissimũ. Veteres Patres etiam hoc dono ditati sunt: Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Prosper: quorum lucubrationes eiusmodi diuinis aromatibus pigmentisque redundant. Græci, præter Origenem, non videntur vsq; adeo allegorijs dediti: quamquã habent & ipsi miram scripturarum eruditionem. Et Cyrillus vel quisquis auctor est in Leuiticо multum allegorijs tribuit. Ergo quod scriptum est, vir sapiens narrationem horum virorum nominatorum conseruabit, & in prophetis vacabit. Quod si tradenda est adhuc methodus aliqua enodandi sacras allegorias, ex consuetudine sermonis sancti, & ex proprietate rerum & naturarum, quas, nominat, significatio spiritualis eruenda erit. Et nominum quidem Hebraicorum valet non parùm ad hoc interpretatio, vt Hieronymus iure admonet, personarum, vrbium, locorum, cæterorum. Deinde inspicienda est vis ipsa, & natura rei, quæ tractatur: vt cum dicitur, oculum qui subsannat patrem, effodiant eum corui de torrentibus. Quæ sit natura coruorum inspicienti, & rem proposi tam contemplanti, facilè occurret, solere coruos effodere oculos in patibulis suspensorum. Itaque furca periturum ominatur is

Num. 21. Ioan. 3.
Heb. 10
Heb. 7.
1. Cor. 10. Mat. 2.
Ioan. 5. Ioan. 3.
Eccli. 39.
Hieron. lib. de nomin. Hebraicis.
Prou. 30.

sermo tanquam ingratum atque scelestum : Hinc iam ad mysticum altioremque sensum gradus fit : vt oculum petulantem rapi à dæmonibus intelligamus, vt cæcus fiat, qui videnda non videt. Quam ob rem naturas proprietatesque rerum ad recorditos scripturæ sensus eruendos, percallere magnopere confert. Verùm cauenda est puerilis quædam atque indocta opinio, quæ rebus bonis, quæ bona putat, attribuit, malis quæ mala. At naturæ omnes bonæ sunt. Qua verò ratione significant, possunt non bona à bonis significari, & à malis non mala. Sunt hæ res ad significandum, vt characteres. Fit enim sæpe vt eodē charactere & bona & pessima scribantur, sed adiunctis alijs notis, idem character cōtratia sæpe designat. Verbi gratia. Eadem capitali litera scribitur Deus, qua scribitur etiam Diabolus. Ita certè leo interdum Christum ob fortitudinem suam regiam, interdum Satanam notat ob sæuitiam & rapacitatem. Columba simplicitatem Deo gratissimam in canticis declarat, & sponsam eo nomine insignit: apud Oseam columba populum væcordem & stultum notat. Volucres cœli in parabola Sinapis homines contemplationi deditos, & in altum volantes accipimus : in parabola seminis dæmones potius. Quis vero volucres cæli dæmones exponeret, nisi diuinitus esset edoctus ? Serpentem male in scripturis audire omnes scimus, & serpentem vectem ac tortuosum apud Esaiam esse Satanam : at suspensum à Moyse serpentem ipsum filium Dei intelligere Euangelium nos docuit. Ergo consideranda est circunstantia finisque orationis, vt quid quo referendum sit intelligamus. Quin etiam eiusdem historiæ mysticos sensus plures esse nihil vetat, imo verò plurimos esse, creberrimum & Spiritus sancti maiestate digniſſimum. Per inundationem diluuij, quo mundus purgatus est, Petrus interpretatur baptismi aquam omnia scelera abluentem. Idem aliàs mundi interitum præsagire demonstrat, quod Christus apertius retulit, sicut erant, inquit, homines in diebus Noë comedentes & bibentes & venit diluuium, & tulit omnes: ita erit aduentus filij hominis. Mãna Paulo noster panis viuificus est: Christus illud Manna deijcit, quod non sit panis de cœlo, sed ille sit panis de cœlo verus, quem ipse dat carnem suam. Sabbathismum requiem patriæ Apostolus explicat, Christus in sabbatho etiam operari patrem suum ostendit. Ex eodem ergo historico & literali sensu, plures spirituales & mysticos expromere non est absurdum; quod sancti Patres sæpe factitarunt, Gregorius præsertim in Iob & in libro Regum primo, quem commentarijs illustrauit.

Apoc. 5.
1. Pet. 4.
Cant. 2. 5. 6.
Osee. 7. & 11
Matth. 13.
Ibidem.
Esai. 27.
Ioan. 3.
1. Pet. 3.
2. Pet. 3.
Matth. 24.
1. Cor. 10.
Ioan. 7.
Heb. 4.
Ioan. 5.

DE SENSV HISTORICO ET LITERALI. Cap. XVIII.

IAM verò de hiſtorico ſenſu eodemque præcipuo dicendũ eſt. Præcipuũ dixi, non quòd ſpirituale non putem literali præferendũ, cùm ſcribat Apoſtolus, litera occidit, Spiritus autẽ viuificat: & Chriſtus dominus, verba quæ locutus sũ vobis. Spiritus & vita sũt. 2.Cor.3. Spiritus eſt qui viuificat, caro nõ prodeſt quicquã: & rurſus, iuſtum iudicium iudicate, & nolite ſecundum faciem iudicare. Dixi tamẽ præcipuum, primùm quia eſt fundamentum alterius, ſine quo minime conſtat. Deinde quicquid vſquam per myſticum ſenſum traditur, ad fidem aut mores pertinens, id ipſum aliàs per literalem sẽſum apertè traditur, vt præclarè Auguſtinus admonuit. Neque eſt vlla celſitudo tanta myſtici, & allegorici ſermonis, quæ non ſit ad literam in Euangelio aut epiſtolis aut in alia ſcriptura tradita. Præterea omnem quidem myſticum ſermonem hiſtorico & proprio aſſociatum conſtat, omnem verò hiſtoricum & literalem allegorico iungi non eſt neceſſe. Quin potius ſunt plurima eademque clariſſima ſcripturæ loca quæ ſenſu literali contenta allegoricos prorſus reſpuunt ac dignantur. Vt ego & pater vnum ſumus. In principio erat Verbum, & Deus erat verbum, & verbum caro factum eſt: & cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens: Et Spiritus qui à Patre procedit ille me clarificabit, quia de meo accipiet: Et hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: Et ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi. Profectò in ijs ſpiritus & litera idem ſunt: & vltra literam velle allegoricè ſapere, deſipere eſt. Merito igitur dixi, præcipuum ſcripturæ eſſe literalem, ſi vniuersè ac non per partes accipiatur. De hoc verò primum quæritur, an multiplex eſſe poſſit, an potius vnicus ac definitus. Id enim ſcire plurimùm refert. Sunt quibus videatur abſurdum, vnius literæ plures exiſtere ſenſus, quaſi vna ſententia plures Cogatur habere ſententias. Nam ſi non eſt vnum aliquid definitum, quod ſua oratione Moſes, aut Paulus expreſſerit, ſed ſunt plures eiuſdem loci enarrationes veræ omnes, intentæ omnes, literales omnes, non poterit firmum & certum argumentum inde peti, cùm liceat ex vno ad alterum ſenſum dilabi. Itaque & omnia erunt incerta, neque poterit aduerſus hæreticos fides catholica ex ſcripturis oſtendi, quarum erit interpretan-

Aug.2. de Doct. Chriſt. c. 15.

Ioan. 6. *Ioan.7.* *Ioan. 10.* *Ioan.1.* *Phil. 2.* *Ioan. 16.* *Ioan.17.* *Matth. 28.*

tandarum tanta varietas. De sensu quoque literali certant, an is debeat intelligi, quem sacer scriptor cogitauit, an sufficiat Spiritui sancto ita placuisse, tametsi scriptori minimè id in mentem venerit.

IN EADEM LITERA PLVRES LATERE SENSVS VEROS & PROPRIOS & AB IPSO SCRIPTORE COGNITOS & INTENTOS. Cap. IX.

AVGVSTINVS vt fuit ingenio acri & sublimi, multa disserendo assecutus est præclara & mirabilia: ex quibus vnum hoc vel præcipuum haberi potest. Is in duodecimo Confessionum suarum volumine postquam multa disseruit de vera intelligentia illorum Mosis verborum: In principio creauit Deus cælum & terram, vbi demonstrauit permultos explicari posse sensus eosque veros, tum principij, tum cæli, tum etiam terræ, quærit vtrum vnũ quendam illorum voluerit sibi Moses, an potius omnes & perceperit, & verbis suis insinuandũ putauerit: atque ita demum Deum alloquitur, apud quem ardentissime agit ea de causa: Eundem famulum tuũ scripturæ huius dispẽsatorem, spiritu tuo plenũ ita honoremus, vt hoc te reuelante cũ hæc scriberet attendisse credamus, quod in eis maximè & luce veritatis, & fruge vtilitatis excellit. Ita cum alius dixerit id sensit quod ego, & alius, imo id quod ego, religiosus me arbitror dicere, cur non vtrunque potius, si vtrunque verum est? Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum in his verbis quispiam videt, cur non illa omnia vidisse credatur, perquem vnum Deus sacras literas vera & diuersa visuris multorum sensibus temperauit? Ego certè quod intrepidus de corde meo pronuntio, si ad culmen auctoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, vt quid veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quàm vt vnam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, vt excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo ergo Deus meus tam præceps esse, vt de te hoc virum illum meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit, cum ea scriberet, quicquid hîc veri potuimus inuenire, & quicquid non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inueniri potest. Quæ optimi ac sapientissimi Patris magnifica, & illa maiestate digna sententia, iampridem inter primarios Theologos meritò obtinuit. Me verò non tam mouet auctoritas Augustini & Thomæ, qua maiorem cuiusquam citra canonicam non video, quàm vincit illa ipsa ratio, quam Augustinus in eo-

Aug. lib. 12. Confess. c. 30. & 31.

Tho. 1. p. q. 1. a. 10. & de potent. q. 4. a 1. Lyran. in prologo Bibliæ Driedo l. 2. de sac. script. c. 12. Abul in Mat. 23. q. 28. Aug. 12. confes. c. 26.

in eodem libro prius expressit. Quòd Dei maiestatem deceat tanta veritatis vbertas, vt paucis verbis plurima eaque diuersa comprehendantur. Quòd scripturæ canonicæ altitudinem, & auctoritatem deceat, vt tot gentibus tot ingenijs in tanta temporum differentia locutura, vnicuique quod ille de rebus diuinis assequitur verum, hoc significet. Quòd deceat prophetarum & Apostolorum merita, vt sancti homines organa Spiritus sancti facti plurimos sensus arcanos à Deo accipiant, atque alijs tradant fœcunditate mirabili. Quòd deceat denique infinitæ sapientiæ prouidentiam ita consulere generi humano, vt in diuinis libris pro suo modulo quisque & legat, & cogitet & intelligat sibi diuinitus præparatam veritatem. Nonne hoc de Manna illo Angelico scriptura commemorat? pro quibus, inquit, angelorum esca nutriuisti populum tuũ, & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum, in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes ostendebas, & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat, conuertebatur. Designari verò per Manna illud cæleste sapientiam in sacra scriptura propositam, hoc est, Dei verbum, ipse statim auctor exponit: Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deseruiebant ad voluntatem eorum qui à te desiderati sunt: vt scirent filij tui, quos dilexisti Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat. Ad hæc accedit, quòd spirituales sensus plures simul ijsdem verbis insinuari à Spiritu sancto nemo negat, neque negare potest salua fide, cum ad diuersa videamus veteres figuras in testamento afferri: quod vel ipsum Manna de quo modo agebamus, perspicuum facit, cùm apud Christum & Paulum sacramentum Eucharistiæ, apud sapientiæ auctorem verbum Dei repræsentet: quod est vtrumque verissimum, & panis quoque vtrunque notat sæpenumero in sacris litteris. Quid ergo causæ est, cur rebus plura significare Spiritus sanctus concedatur, verbis negetur? An sunt res magis ad significandum plura idoneæ, quàm verba? Quod si potuit propheta vtranque significationem spiritualem comprehendere, vt potuit commentator siue expositor, cur non potuit vtramque etiam, aut complures eiusdem literæ, aut sententiæ eiusdem intelligentias concipere, & cogitare, & prodere? certè sapientum est atque magnorum pauciſſimis verbis plurima complecti, & diuersis diuersa insinuare, si res ita ferat. Quid vetat? Cur hoc Deo non damus, quod sumere sibi legislator quilibet vellet? Postremo demonstrauimus supra satis quasdam prophetias ab Euangelistis & Apostolis afferri ad Christi myste-

Sap. 16.

Ioan. 6.
1. Cor. 10.
Sap. 16.

ria confirmanda : quæ si dixerimus alio esse sensu à prophetis conscriptas , iniuriam profecto facimus canonicis scriptoribus, tanquam præter rem scripturis abutantur , vt impius Iulianus calumniatus est : sin illum tantum esse sensum legitimum & scriptori propositum affirmemus , in quem adducitur testimonium à Matthæo , aut Pauln, ipsi scripturæ violentiam nihilominus facimus , quæ ex circunstantia contextuque orationis de personis alijs, vt Salomone, populo Hebræo , Cico rege Persarum sese agere aperte indicat. Ergo vt fidem cum ratione seruemus, geminum fuisse loci sensum affirmare debemus, eoque modo in tuto res omnium est. Qua etiam ratione minus iniqui erimus diuersis diuersorum commentarijs , quos non esse frustra editos existimare par est . Ita demum nullius sententiam, nullius expositionem contemnemus, dummodo neque fidei aduersetur , neque mores vitiet, sed charitatem Dei aut proximi ædificet. Quid enim certandũ est, cũ Apostolus dicit velandum esse caput fæminis propter Angelos, an spiritus beatos intelligat , an potius sacerdotes ? Huic placebit hoc amplius, ille illud probabit potius . Ego vtrunque sensisse Apostolum si dixero, minime equidem ineptus haberi debeo. Omnia ad ædificationem, omnia ad charitatem referenda meminerimus: neque Deum nos colere dissensionis , sed pacis & dilectionis in Spiritu sancto.

NIHIL INCOMMODI SEQVI, SI EADEM *litera habeat plures sensus etiam litterales.* *Cap.* XX.

SED periclitatur fides, neq; confutari potest hæreticus, si non vno sensu scripturæ teaetur, sed ancipiti expositione huc illuc, vt ipsi placet, elabitur. Minime verò. Primùm, non, si scriptura plures sensus literales habere posse, conceditur; continuo fit, vt omnis scripturæ locus eiusmodi sit. Sunt loca aperta, sunt obscura. Et quæ ad salutem omnibus necessaria sunt, planissime in scriptura posita sunt: & hæreticorum contradicentium temeritas, vel alijs scripturæ locis apertioribus , si obscurus sit ille quem tractas, vel consensu totius Ecclesiæ satis reuinci potest . Deinde quid impedit duo, aut plura ijsdem verbis significari , si illa inter se contraria non sunt , & de significatione constat , vel certè de veritate non est ambiguum ? Neque vnus sensus alium tollit. Sæpe etiam valde cõfirmat, quòd licet diuersi sint ad vnum tament referantur , vt non

æquiuoci

æquiuoci prorsus, sed quodámodo analogi sint, quemadmodú loquuntur dialectici, quod ego in scripturis arbitror esse crebertimú: vt cú eadé de excidio Hierosolymitano, eadé de mundi fine tradú tur, quòd in vno aliquo similia sint, vt sicut hic orbis, sic illic gétis illius interitus sit. Eodé modo de Christo & Salomone de Christo, & Cyro, de Christo & populo Hebræo: de Antichristo & Antiocho, quoniam similitudine vnum sunt, licet diuersi sint sensus, nullo tamen modo se impediunt, sed adiuuant potius: & de pane verbi Dei, & de pane gratiæ, & de pane Eucharistiæ, & de pane corporis simul, intelligi potest, Panem nostrum da nobis hodie: & de præsentia gratiæ, & de præsentia Eucharistiæ, & de præsentia doctrinæ, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi. Mutuo enim hæc se se confirmant, tametsi diuersa sint. Quod si aduersus hæreticum inde præsentiam Eucharistiæ velis probare, fateor subterfugiet, & reliquam præsentiam obtendet. Verùm ex alijs scripturis coarguendus erit, quòd Paulus corpus Domini dicat, quod Daniel iuge sacrificium non cessaturum vsque ad extrema tempora scribat: quod ipse Dominus omnes de carne sua manducare præcipiat: Postremo quamuis multo intelligi verè & ad literam possint in scriptura aliqua, non est negandum aliquem esse præstantissimum sensum ac maximè literalem, qué vel solum vel præcipue intenderit ille, qui scripsit, quemadmodum præclarè philosophatur sæpe iam nominatus Augustinus, malens ille quidem omnes sensus literales scriptori canonico cognitos atque intentos. Quod si non omnes viderit, illum esse primarium quem viderit ille: cæteros autem non debere contemni, cùm sint à diuino spiritu visi atque prouisi. Itaque idem aliàs ad hunc modum religiosissimè, ac prudentissimè scribit. Ille auctor in eisdem verbis quæ intelligere volumus, & ipsam sententiam forsitan vidit: & certè Dei spiritus qui per eum hæc operatus est, etiam ipsam occursuram auditori vel lectori sine dubitatione præuidit, imo vt occurreret, quia & ipsa est veritate subnixa, prouidit. Nam quid in diuinis eloquijs largius, & vberius potuit diuinitus prouideri, quam vt eadem verba pluribus intelligantur modis quos alia non minus diuina contestantia faciant approbari? Secundum hanc D. Augustini regulam nihil erit in sacris eloquijs meditandis contemnendum, quod ex fonte veritatis occurrat, & in mare charitatis, quo omnes scripturæ diuinæ spectant, influat. Alienumque erit à sobrietate Christiana etiam humiles sensus & non valde eruditas expositiones fastidire, aut respuere, aut irridere, si modo religionem in Deum promoueant, & à proposita litera non discrepent. Magis enim agendum est, vt æ-

Matth. 24. Psal. 71. et 2. Reg. 7. Esa. 44. et 45. Ose. 11. Dan. 11.

Matth. 6.

Matth. 28.

1 Cor. 11. Dan. 12. Ioan. 6.

Aug. 12. confes. c. 32.

Aug. 3. de Doct. Christ. c. 26.

dificemur charitate, quàm vt inflemur scientia. Et quamuis sensum literalem & proprium illum merito esse existimemus, quem sacer scriptor habuit cùm scriberet (neque enim sine intellectus altissima illustratione loquuti sunt sancti Dei homines): tamen etiam quoscunque suscipiendos esse arbitramur qui in verbis illis possunt occurrere veri & pij, & à litera non abhorrentes: quos omnes præuidisse Spiritum sanctum non est dubium. Itaque non solum qui in propria lingua qua scriptura sacra est edita, diuersi occurrunt, sed qui ex translatione varia sed probata, varij nascuntur, si veri & pij sunt, neque literæ repugnant, à spiritu sancto prouisi atque intenti putandi sunt. Addam amplius, eos etiam qui ex transcriptione irrepserunt, & ab Ecclesia communiter recipiuntur, diuinitus esse prouisos atque intentos. Verbi gratia legit Ecclesia in psalmo: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Reclamant vtriusque linguæ periti & Græcæ & Hebraicæ, legendum esse Deum fortem viuum, quòd fontis mentio in illis nulla sit, sed ex vitio scriptoris fontem viuum pro fortem viuum esse positum. Non dubito ita rem habere. At Ecclesia pergit legere fontem viuum, delectata contemplatione illius, apud quem est fons vitæ. Recipiendus est iste quoque sensus tanquam diuinitus prouisus atque intentus. Eodem modo legimus: Exultationes Dei in gutture eorum, cum Exaltationes habeant Græca. Quid refert? Vtrumque verum est, & pietatem nutrit. Neque enim aut interpretationem, aut scriptionem quicquam erroris pernicioſi habentem Ecclesia probare à Spiritu Sancto sineretur. Sed magna illius prouidentia effectum est, vt diuinæ literæ tamquam perennes aquæ, quo magis tractantur, magis etiam redundent. Siue igitur mysticus, siue literalis, siue accommodatus sensus sit, si verus sit, & pius, & à proposita litera non abhorreat, cum pietate suscipiendus est.

Psal. 41.

Psal. 35.

Psal. 149.

QVIBVS MODIS AGENDVM, VT VERVS scripturæ sensus percipiatur.

Cap. XXI.

ATCVM fidei dogmata astruuntur, aut hæretici refelluntur, opus maximè est literali sensui insistere, quē disputationes cum aduersarijs Ecclesiæ occurrentes summopere euētilare solent. Quamobrē oportet hæreses esse, vt manifesti fiant, qui probati sint. Quibus autē regulis, quaue methodo ad sensum Scripturæ proprium

1. Cor. 11.

proprium atque genuinũ perueniatur, nõ equidẽ ſuſcepi vt exponerem. Multa ſunt ab Auguſtino documenta data in libris de Doctrina Chriſtiana, multa à B. Hieronymo in ipſa ſcripturarũ enarratione, multa ab Euſebio Cæſarienſi, multa ab Irenæo, multa à veteribus patribus, a recentioribus plurima eduntur de tropis, de phraſide Hebraiſmis, de cęteris omnibus, quæ merito in pretio habebit ſtudioſus diuinarum literarũ ſcrutator. A Rabbinis nonnulli quoque tot & tanta mutuari ſe putant, vt magnum emporium faciant. Ego, quæ mihi vſui maximè fuiſſe intelligo ſi qua eſt de tanta re in exiguo modulo facultas, breuiter tradam. Nihil perinde ſcripturã mihi videtur aperire, atque ipſa ſcriptura. Itaque diligens, attenta, frequenſq; lectio tum meditatio & collatio ſcripturarum, omnium ſumma regula ad intelligendum mihi ſemper eſt viſa. Nam ex alijs ſcripturis aliæ optimè intelliguntur, tum phraſis ipſa & ſpiritus familiaris fit, vt aſſuetis iam ſermonibus intelligentia pateat. Itaque obſcuram aperta, dubiam certa interpretatur. Vult Petrus Chriſti reſurrectionem aſtruere ex ſcriptura: profert pſalmum dicentem: Non derelinques animam meam in inferno. *Pſal. 15.* Vt Iudæo de Chriſto id dixiſſe Dauidem ad literam probet, affert aliam ſcripturam, quòd illi eſſet de Chriſto facta promiſſio. Propheta, inquit, cum eſſet, & ſciret quia iureiurando iuraſſet illi Deus de fructu lumbi eius ſedere ſuper ſedem eius, prouidens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelictus eſt in inferno, nec caro eius vidit corruptionem. Hunc modum ex ſcriptura ſcripturam interpretandi Auguſtinus monet eſſe tutiſſimum. Vbi hic deficit ex euentu rerum, & circũſtantia rebuſque geſtis bene quoque inueſtigatur ſenſus Spiritus ſancti. Quod in eodem loco præſtitit idem Apoſtolus; recitato enim teſtimonio: Nec dabis ſanctũ tuum videre cotruptionem, adiunxit. Dauid defunctus eſt, & ſepulchrum eius eſt apud nos vſque in hodiernum diem. Qua methodo multa in pſalmis, multa in prophetis de quo dicantur, intelliges. Vt, cum loquebar illis impugnabant me gratis. Et factus ſum illis in parabolam. Subſannauerunt me, & frenduerunt dentibus ſuper me. Et innumerabilia eiuſmodi. Quæ manifeſtè in Chriſti perſecutionibus videmus impleta: in perſonam Dauidis nullo modo cadere poſſunt, cum perſecutiones quidem multas pertulerit, ſed longe alterius generis, non has irriſionum, & opprobriorum & contradictionũ doctrinæ & vitæ. Tertio quoq; loco, intelligẽdis ſcripturis lumẽ rationis admouetur. Quod ab ipſiſmet ſcripturis diſces. Vt oſtendat Paulus licere miniſtro Euãgelico de Euangelio victum ſumere, producit legem, nõ alligabis os boui trituranti. Vt hoc teſtimonium de operarijs euangelicis ſcriptum intel-

Act. 2. *Pſal. 131. & 88.*

Auguſt. 1. de Gen. c. 26.

Act. 2.

Pſal. 119. *Pſal. 68.* *Pſal. 34.*

Deut. 25.

1.Cor 9. intelligamus, adiungit rationem. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique hoc dicit? Christus ex libris Moysi volens Sadducæos ad resurrectionem credendam cogere, ego sum Deus
Exod.3. Abraham, & Deus Isaac & Deus Iacob; quo prolato testimonio
Mat.22. rationem affert: Deus autem non est mortuorum sed viuorum. Sed quia rationis humanæ lux multa est caligine offusa, valdè cautè ex rationibus nostris erit interpretanda scriptura diuina. Postremo quæ ab Ecclesia recepta sunt vel vsu vel constitutione firmata, ea scripturis intelligendis lucem afferunt maximam; vt quia matrimonium consummatum non dissolui Ecclesia asseuerat
Mat.19.& 5. nullo pacto dubitemus sensum Christi, Qui dimittit vxorem adulterat, excepta fornicationis causa, & qui dimissam duxerit adulterat; excepta fornicationis causa, nequaquam habere, vt liceat dimissam ob fornicationem ducere. Et quia paruulos non communicat, adultos & laicos tantum pane communicat, certissimum
Ioan.6. nobis sit, manducari carnem Christi etiam spiritualiter & bibi sanguinem, ab eo qui sacramentum fidei suscipit, aut etiam corporis Sacramentum. Consensus quoque Sanctorum Patrum pro fideli scripturæ interprete tenendus est: spiritus enim Christi suggerit quæcunque ab illo dicta sunt. Si variant inter se, & huc alij, alij illuc inclinant, si probati sint, & res ab Ecclesia finita non est, arbitrium erit quam sententiam cui præponendam putes. Sed antiquissimi & Apostolicis temporibus propinqui præferendi communiter sunt, excepto si quando dogmata ab Ecclesia repudiata tuantur, vt Millenarij. Tum Ecclesiæ columina Gregorius Theologus, Basilius, Chrysostomus ex Græcis, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius ex Latinis: cæteri quoque Patres sanctissimi atque doctissimi, quibus euoluendis vacabit scripturæ studiosus. Recentiores contemnendi non sunt, qui hac præsertim extrema ætate scriptitarunt, quorum ingenia ab Hæreticis exagitata dulcissimos scientiæ fructus attulere. Sed in his, multa turba de alieno victitantium: pauci bene eruditi proprios labores distrahunt. Itaque erunt cum iudicio vel legendi vt eligantur, vel eligendi vt legantur. Rabbinorum cæterorumque fidei hostium opes, etiamsi pretiosæ illæ appareant, suspectæ merito sunt, & vt integræ & bonæ, certe raræ & difficiles. Quid enim opus est sterquilinium repurgare, vt aliquot aciculas legas? Et cum animales sint, spiritum non habentes, scripturam ad carnem vniuersam trahunt, spiritum exinaniunt. Ita occidentem literam dum solam cogitant, etiam literam sæpenumero absoluent. Diuina eloquia ita temperata sunt, vt frequenter litera ipsa sit spiritus.

NIHIL

NIHIL IN DIVINA SCRIPTVRA negligendum. Cap. XXII.

IN calce vniuersæ de studio, atque vsu scripturarum nostræ disputationis, admonendus mihi videtur auditor sermonum Dei, vt mente se ipso superior, cogitet, quisnam ibi loquatur & quibus. Cùm Deum ipsum omni natura celsiorem sibi proposuerit, videat, quis sermo deceat summum rerum omnium Dominum. Inueniet profecto viros sapientes & rerum dominos, tam consideratè loqui, vt omnia illorum verba magnitudine sensuum plena sint. Cum aliquid insinuarint, etiam si non expresserint, pro lege atque imperio haberi volunt. Quod si ea est hominum sublimium consuetudo, cum subditos alloquuntur, quid nos oportet sentire de Deo, cuius est omnibus modis infinita sapientia, maiestas quanta cogitari à nemine potest? Quare rectè Esaias literatum, doctorem, & verba ponderantem legis extollit. Rectè Christus iota minimum & apicem non præteriri monet. Nihil est minimum, vbi omnia maxima. Quæcunque significatio diuini verbi, super expressam hominis ingenij demonstrationem veneranda suscipiendaque est. Paulus ita philosophatur, Abrahæ dictæ sunt promissiones: & semini eius. Non dicit & seminibus quasi in multis, sed quasi in vno: Et semini tuo, qui est Christus. Quis ita philosophantem non irrideret, si Paulus non esset? Quis singularem numerum seminis ponderantem non putaret superstitiosum, cum præsertim semina pluraliter neque Hebraica consuetudo recipiat teste Hieronymo, neque vero Græca aut latina phrasis? Et tamen Paulus ibi agnoscit mysterium, & mysterium magnifacit, & Spiritu sancto duce quod inuenit prodit, vt sanè inde discamus nihil in scripturis negligere: omnia plena sapientiæ & arcanæ eruditionis existimare. De Melchisedech quanta commentatur? In breui Geneſis textu quam multa, quam præclara rimatur? Interpretatur nomen, quod Melchisedech sit rex iustitiæ, & sit Rex pacis: ea quæ scriptura tacet, etiam mysterium putat, quòd Moses illius genus præterijt, quod nihil amplius de scripsit quàm occursum Abrahæ, quomodo accipit Paulus? quomodo enarrat? Sine patre, inquit, sine matre sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem filio Dei. Vide vnde similitudinem exquisierit. Iam de sacerdotio, de benedictione Abrahæ, de decimato in lumbis Abrahæ Leui, ea

Esai. 33.
Matth. 5.
Gal. 3.
Hier. in comment. epist. ad Gal.
Heb. 7.
Gen. 4.

ui, ea prædicat, quæ si Gregorius Papa, aut Ricardus scripsissent, ab Erasmo cæterisque fastidiosis, superbis censoribus sine dubio effuse riderentur. At auctoritatem suam interposuit Spiritus sanctus, vt diuinæ scripturæ maiestatem Paulo interpretante cognosceremus. Duo quæ protuli de Apostolo exempla, in mille loca vsui esse debebunt. Quam ob rem merito cum sancto Propheta quoties in manus sumimus libros sanctos, orandum nobis putabimus: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua: Et rursus: Mirabilia opera tua: & anima mea cognoscet nimis.

Psal. 118.

Psal. 138.

FINIS LIBRI TERTII.

DE

PROOEMIVM IN LIBROS SEQVENTES.

IGITVR secundum ea, quæ in primo libro disputata sũt, quia Christum cognoscendum, atq; diligendũ omnis scriptura proponit, de Christo reuelato in vtroque testamento nobis est sermo institutus. In quo cùm sit mirabilis veteris cum nouo consonantia, de vna quaque re curauimus, quantum Deo donante memoria suggessit, testimonia per ordinem iungere ex Lege, ex Psalmis, ex Prophetis, ex Euangelica, ex Apostolica doctrina petita: vt sub vno aspectu posita, commoditates parere eas possint, quæ sunt in eodem libro abundè enumeratæ. Hanc autem tractationem vniuersam in sex libellos partiti

sumus. Ac duobus primis, ea quæ sunt generalia Saluatoris encomia digessimus. Quatuor alijs, specialia illius mysteria, prosequuti sumus. Generalia verò vel ad Christi dignitatem maiestatemque pertinent, vel ad beneficentiam officiumque salutis humanæ. Quamuis enim vtrumque in alterutro sit, placuit tamen, vt melius possint comprehendi, distinguere. Prioris generis in primo (qui est huius operis quartus liber) posita sunt quòd sit Legislator; quòd Propheta, & Magister, quòd Rex, Sacerdos, Messias, Filius Dei, denique verus Deus. Posterioris generis in sequenti libro, quòd Saluator, quòd Redemptor, quòd auctor gratiæ, quòd pastor, via, vita æterna, & quæcunque sunt talia. Iam specialia sequuntur ipso quo sunt exhibita ordine. Itaque in sexto de conceptione, atque infantia Saluatoris agitur. In septimo de conuersatione inter homines, de prædicatione, de cæteris eius temporis: summatim tamen. Nam si distinctè omnia dicenda essent, nec ipse libros posset capere mundus. In octauo de passione & opprobrijs & morte Iesu diffusius. In nono eodemque extremo, de glorificatione per resurrectionem, per ascensionem ad patrem, per Spiritus sancti missionem, per aduentum ad iudicandum omnes homines. In singulis autem breues tituli ita præpositi sunt, vt omnium sequentium scopus intelligatur, semper Iesu diuinissimo nomine præeunte, in quo omne genuflectatur. Porrò in adducendis testimonijs scripturæ, vulgatam sequuti sumus, cuius est certissima & probatissima auctoritas. Interdum tamen, etiam Septuaginta interpretationem adhibemus, qua vsi sunt antiquissimi Patres, quamque in secundo libro ostendimus esse quoque sine dubio canonicam. Hebraico textu raro, sed nonnunquam vtimur, vbi mysterium latere arbitrati

arbitrati sumus. Quoniam verò possunt eadem testimonia in diuersos sensus inflecti, plæraque propriè prophetica, & ad literam de Christo intelligenda ex annotationibus poterit discere lector: in quibus affixa sunt loca noui testamenti, in quibus illa recitantur: tum Patrum veterum opera iudicantur, vbi illi ea testimonia vel disseruerunt, vel tractarunt, vel attigerunt, eodem planè intellectu quo à nobis referuntur. Quanquam non possunt omnia ad amussim exæquari. Qui labor & prolixus & difficilis nobis fuit: dabitque studioso lectori occasionem plura inuestigandi, eaque ipsa diligentius excutiendi. Quæ vero typicè atque allegoricè de Christo, scripturæ veteres habent, partim sanctorum quoque Patrum commentarijs indicantur, partim per se ipsa clarescunt. Illa demum quæ in accommodatitio genere sunt, quæ non esse vllo modo contemnenda demonstrauimus libro tertio, quibus etiam Ecclesiastici concionatores maximè vtuntur ad pietatem, affectusque deuotissimos excitandum, in ijs locis apposita sunt, quæ allocutionem aut emphasim peculiarem habent, vt in Christi passione quæ Mariæ matri tribuuntur, quæ mulieribus lamentantibus, quæ ipsi Domino vel Patrem alloquenti vel nos. Atque in alijs eodem modo. In his non est quærenda exacta scripturæ expositio, sed similitudo quædam cum pietate & prudentia coniuncta sufficere debet: quemadmodum habent ea quæ Gregorius summus Theologus in Christo patiente tragicè pronuntiat, & quæ Vida in sua Christiade summus & ipse Christianorum poëta. Quæ quoniam in prædicto libro fusè prosequuti sumus, finem faciemus, si illud admonuerimus, nihil esse ab initio perfectum, nosque in argumento veteri nouum opus esse meditatos, neque solùm præsentem operam per

se vtilem existimasse: sed spe etiam haud mediocri adductos, fore, vt hoc nostro labore non pauci ad frugem vberiorem excitentur, quam sine dubio scripturarum studio, & meditatione maximam parient.

DE CHRISTO REVELATO

LIBER QVARTVS.

IESVS VERVS Propheta. Cap. I.

PRIMVM omnium quærendum esse verum Prophetam, qui homines ea quæ supra homines sunt, doceat, cuius auctoritati nemo possit obsistere, præclarè disserit Petrus apud Clementem: secundo Recognitionum. Hunc esse Iesum, à Deo datum hominibus Magistrum, quem de omnibus oporteat audire, tradunt diuinæ literæ ad hunc modum.

I. Ioan. 1. *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.*

II. Ioan. 13. *Vos vocatis me Magister & Domine: & bene dicitis, sum etenim.*

III. Matth. 23. *Magister vester vnus est Christus.*

IV. Matth. 17. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.*

V. Coloss. 2. *In Christo Iesu sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

VI. 1. Corin. 1. *In Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo.*

VII. Heb.

VII. *Heb. 1. Olim Deus loquens patribus in Prophetis: nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.*

Hoc idem à veteribus apertissimè prædictum est. Primus Moyses ita scripsit.

1. *Deut. 18. Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies. Et ait Dominus: Ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Hoc testimonium in Iesu impletum indicat ipse ita dicens, Ioan. 5. si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Philippus quoque Ioan. 1. dicens Nathanaëli: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Apertius verò Princeps Apostolorum Petrus Act. 3. Moyses quidem dixit. Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester, & cætera. Eodem modo Stephanus Act. 7. Hic est Moyses, qui dixit filijs Israel, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris. Quemadmodum autē in nullo alio præter Iesum intelligi possit ea Moysis prædictio de Propheta futuro, aduersus Iudæos & gentes copiosè atque eleganter ostendit Eusebius Cæsariensis lib. 3. de Demonstrat. Euangel. c. 2. & lib. 9. c. 11.

2. Ioel. 2. *filij Sion exultate & lætamini in Domino Deo vestro, qui dedit vobis Doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum, sicut à principio.* Vbi nos Doctorem iustitiæ legimus iuxta Hebraicum, habent Septuaginta, Alimenta iustitiæ. Sed sensus non discrepat, cum doctrina Christi sit cibus animæ. Marinaris Carmelita recitat lib. 2. consonant. Christi & proph. in eo cap. vbi probat Christum prædictum esse Doctorem. Hieronymus legendus est in Ioëlem.

3. *Esai. 55. Inclinate aurem vestram & venite ad me: audite & viuet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* De Christo hęc dici declarat Paulus apud Lucam Act. 13. ita differens: Quod autem suscitauit eum à mortuis amplius iam non reuersurum in corruptione, ita dixit: Quia dabo vobis sancta Dauid fidelia. Vbi iuxta septuaginta recitauit, vocat Dauid nomine, ipsum Dauid filium Iesum. Testem autem & ducem & præceptorem Christum ab Esaia prædictum, docent Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 21. Tertullianus aduersus Marcionem lib. 3. Hierony. lib. 15. in Esai. Testis qui Deum viderit, dux qui ad se sequendum hortetur, præceptor, qui doceat omnes vnus est Christus.

4. *Esai.*

4. *Esai.30. Et dabit Dominus vobis panem arctum, & aquam breuem: & non faciet auolare à te Doctorem tuum: & erunt oculi tui videntes Præceptorem tuum. Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis: Hæc est via, ambulate in ea, & ne declinetis ad dexteram, neque ad sinistram.* Hieronymus admonet valde à septuaginta interpretatione eo loco Hebraicã veritatem distare, quam nostra vulgata meritò sequitur. D. Greg. Pastora. par. 3. admonit. 29. & Homil. 34. in Euang. illud, post tergum monentis, explicat, quod homo auersus à Deo per peccatum quasi insequentis verbum audiat, vt ad viam redeat.

5. *Ose. 10. Tempus autem requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam.* Manifesta est de Christo Prophetia, vt Hieronymus docet lib. 3. in. Oseam. Quanquam septuaginta, fruges iustitiæ, posuerunt pro, Doctore iustitiæ.

6. *Mich. 4. Et fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent, venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius.* Hunc locum exponunt Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 32. Hilarius in Psal. 52. Euseb. lib. 1. de Demonst. Euang. cap. 2. Cypria. 1. lib. aduers. Iudæ. cap. 10.

7. *Zach. 3. Ecce ego adducam seruum meum Orientem.* Orientem vocari Christum perspicuum est ex alterius Zachariæ cantico: Visitauit nos oriens ex alto: itaque Ecclesia Christum compellans, ò oriens, ait, splendor lucis aeternæ, & sol iustitiæ. Cur vero appellat oriens? certè quod illuminet propter doctrinam veritatis, ob id sol, & lumen Christus. Nam lux in tenebris lucet, ait Ioannes. lege Hieronymum in Zachariam.

8. *Malach. 4. Et orietur vobis timentibus nomen Domini sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius.* Et hoc eodem modo exponitur.

9. *Psal. 111. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors, & miserator & iustus.* De Domino Prosper in eum psalmum, & Augustinus. Ecclesia in officio Natiuitatis ad vesperas eam Antiphonam Christo nato decantat.

IESVS LEGISLATOR, IDEMQVE NOVI æternique Testamenti conditor. Cap. II.

DOCERE quidem ad prophetam ac Magistrum pertinet: at cum potestate docere, atque præcipere, legislatoris est. Christum ergo nouæ legis autorem, quæ & veterem aboleret, & ipsa

ipsa perpetua maneret, quemadmodum Patres noui testamenti referunt, ita veteres prædixerunt. Euangelica atque Apostolica testimonia ponamus.

I. *Mat.7. Erat docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi.*

II. *Luc.6. Et dicebat illis, quoniam Dominus est filius hominis etiam sabbathi.* In quo, vt Cornelius Iansenius bene notat. 37. cap. suæ Concordiæ, ostendit se Christus legis auctorem.

III. *Ioã.13. Mandatum nouũ do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.*

IV. *Mat.11. Tollite iugum meum super vos: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Iugum Christi lex charitatis: amanti omnia facilia, ait Augustinus.

V. *Act.15. Quid tentatis Deum imponere iugũ super ceruices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi.* Satis ostendit Petrus his verbis nos Christi gratia antiquæ legis onere leuatos: quin etiam priscos patres non tam legis auxilio, quam Christi gratia fuisse saluos, quod Paulus ad Romanos & ad Galatas scribens copiosè declarat.

VI. *Gal.3. Si data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia, sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit Fides, iam non sumus sub pædagogo, omnes enim filij Dei estis per fidem Iesu Christi.* Memineris Paulum fidē legi opponere, non charitati. Itaque quod fidei tribuit, ei proculdubio fidei assignat, quæ per dilectionem operatur, hæc enim iustificat, & filios Dei efficit, quod legis obseruatio citra fidem, nullo modo efficere potuit.

VII. *Gal.4. Misit Deus filium suum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret.*

Ibidem. Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: sed qui de ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera per repromissionem, quæ sunt per Allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta.

VIII. *Heb.8: Christus melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus promissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur.*

IX. *Heb.9. Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedẽte in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori te-*

stamen-

stamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.

X. Heb. 7. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum.*

Hanc veteris testamenti legisque translationem in nouam atq; meliorem eamque æternam, quam Paulus prædicat, Christo legislatore faciendam ita prædixerunt Prophetæ.

1. Hierem. 31. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam Domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: pactum quod irritum fecerunt: & ego dominatus sum eorum dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domu Israel post dies illos dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Totum hunc locum Paulus recitat in epist. ad Heb. cap. 8. & repetit cap. 10. explicat verò egregie vtriusque testamenti differentiam versans hunc eundem Hieremiæ locum Augustinus lib. 6. cont. Iulian. cap. 12. in 7. tom. & de gratia Christi. cap. 19. & 29. & ex professo De spiritu & litera cap. 20. 21. & 24. & 28.

2. *Ezech. 20. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: & pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vuluam, propter delicta sua, & scient, quia ego Dominus. Et post multa, in monte sancto meo, in monte excelso Israel, ibi seruiet mihi omnis domus Israel, omnes, inquam, in terra in qua placebant mihi.* Et hic apertè mutationem legis significat. Cur autem illa præcepta non bona dicantur, cum tamen à Deo sint data, exponit pulchrè Gregorius lib. 28. Moral. cap. 17. Bona, inquit quasi non bona sunt comparatione meliorum. Referunt Irenæus li. 4. c. 29. Iustinus Martyr in colloquio Tryphonis. Ambrosius serm. 16. in psal. 118. Infirmis, ait, non debuit dare perfecta præcepta.

3. *Esai. 42. Legem eius insulæ expectabunt.* Hieronymus li. 12. in Esai. legem eius, non quæ per Moysem data est, sed Euangelium sentiamus. iuxta 70. in eum gentes operabunt, de Christo esse sermonem Matthæus docet referens proxima verba cap. 11.

4. *Esai.33.Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos.* Ecclesia in offic. Aduent. ad laud.fer.5.ante Natiu.

5. *Psal.83.Etenim benedictionem dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem videbitur Deus Deorum in Sion.* Aug. & Eutym. in Psal.

6. *Esai.9.Vocabitur nomen eius Pater futuri sæculi.* Propter nouã generationem & populum dicit, de quo Dauid: Annuntiabitur Domino generatio ventura, populo qui nascetur, quem fuit Dominus. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis quæ est lex eius, vt ait Iacobus.

7. *Esai.2. De Sion exibit lex & verbum Domini de Hierusalem.* Hieronymus de legẽ Euangelica. Eccles. in offic. Aduentus. Tertullians in lib.contra Iudæos. Iustinus Martyr in 2.apologetico pro Christianis.

8. *Psal.95. Tunc exultabunt omnia ligna Syluarum à facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram, iudicabit orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua.* Et rursus.

9. *Psal.97. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt, à conspectu Domini, quoniam venit iudicare terram. Iudicabit orbem terrarum in iustitia & populus in æquitate.* Quod Psalmus dicit christum iudicaturum, Augustinus, & Euthymius & Ianſenius accipiunt de secundo aduentu, & extremo iudicio. Nam in primo aduentu non venit, vt iudicet mundum, sicut ipse ait sed vt saluetur mundus per ipsum. Alii iudicium hoc priori aduentui assignant quod non sit iudicium condemnationis, sed directionis: quo sensu frequentissimum est in scriptura: vt de veteribus dicitur, iudicauit Israel tot aut tot annos. Atque hoc ferè modo exponit Arnobius. Quale est illud de Christo in psal. 71. Iudicabit pauperes populi & humiliabit calumniatorem. Quod in priore aduentu sine dubio completum est. Itaque Ecclesia de priore aduentu vsurpat hanc lætitiam rerum omnium ob aduentum Christi ad iudicandum, hoc est ad iustitiæ plenas leges sanciendum. Quod iudicij genus magnam lætitiam oppressis præsertim attulit. Quam interpretationem Gregorius Papa sequitur in lib. Reg. & Eusebius Cæsariensis lib.6.cap. 5. & 6. præclarè explicat.

IESVS SACERDOS ET PONTIFEX IN æternum. Cap. III.

MAtt. 26. Accepit Iesus panem & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait, accipite & comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias agens, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Fuisse illud verum Christi sacrificium, quod summus ipse sacerdos obtulit Deo, docet conc. Trid. sess. 22. docent Patres omnes, quicquid Hæretici contradicant.

I. Heb. 4. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei, teneamus confessionem. Et rursus

II. Heb. 5. Sic & Christus non se metipsum clarificauit, vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum in alio loco dicit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et rursus.

III. Heb 7. Et alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere: hic autem quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Vnde saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus. Denique tota propemodum epistola Pauli ad Hberæos, hoc argumentum versat.

IV. Ioan. 17. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, vt sint ipsi sanctificati in veritate.

V. 1. Pet. 2. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus: cuius liuore sanati estis. Erratis enim sicut oues errantes: sed conuersi estis nunc ad pastorem, & episcopum animarum vestrarum.

Sacerdotium Christi nouum atque æternum, per quod tum cruentum in cruce tum incruentum in cæna sacrificium oblatum est Deo Patri, quo etiam vetus ablatum est sacerdotium, sic sancti prophetæ prædixerunt.

1. *Psal. 109. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Hoc testimonium Paulus late explicat in eadem epist. ad Hebræos cap. 5. & cap. 7. Cur autem secundum ordinem Melchisedec dicatur propter

pter panis & vini scilicet incruentam oblationem, præclare exponit Cyprianus lib. 2. epist. 3. & serm. de cæn. Domini. & 1. adu. Iud. c. 17. Hieronymus quoque in epistola de hac re in 3. tomo. August. lib. 18. de ciuit. cap. 22. & lib. 17. cap. 17. Euseb. lib. 5. de Demonst. Euang. cap. 3.

2. Gen. 14. *At vero Melchisedec Rex salem proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei Altissimi) benedixit ei, & dedit ei Abraham decimas & omnibus*. Late hic philosophatur Paulus cap. 7. ad Hebræos, docens nos scripturarum arcana rimari, & in singulis mysteria abdita scire. Eusebium lege loco modo indicato.

3 *Esai. 22. Hæc dicit Dominus Deus exercituum, vade ingredere ad Somnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic, & quasi quis hic?* & post alia dura: *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam eum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manus eius, & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Iuda. Et dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet & non erit qui claudat, & claudet & non erit qui aperiat.* Perspicuum est de Christo vaticinium, penes quem esse clauem Dauid scribit Ioannes Apoc. 3. Translationem verò sacerdotij veteris in Christum quam vocat Eliacim idest filium resurrectionis, pulchre depingit Esaias. legito Cyrillum li. 2. in Esai. & Hieronymum lib. 7.

4. Zacha: 6. *Et sumes aurum & argentum & facies coronas: & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, & loqueris ad eum dicens: Ecce vir oriens nomen eius: & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino. Et ipse extruet templum Domino, & ipse portabit gloriam & sedebit, & dominabitur super solio suo: & erit sacerdos super solio suo, & consilium pacis erit inter illos duos.* Hierony. li. 2. in Zacha. ipse & Rex & Pontifex est de Christo. Marin. Carmel. li. 1. conson. Christi et proph. Quod ait consilium pacis fore inter illos duos, Regem scilicet & sacerdotem, significat Regnum & sacerdotium in vnum atque eundem Christum perpetuo coitura. Itaque Aug. lib. 2. de Conc. Euangel. ex vtroque genere secundum carnem Christum propagatum docet secundum scripturas hoc est Regio & Sacerdotali.

5. 1. Reg. 2. *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam faciet, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.* Cypria. lib. 1. aduers. Iudæos cap. 17. & fusius Augustinus lib. 17. de ciuit. cap. 5. vbi illud verbum, ambulabit coram Christo meo, interpretatur de Ecclesia, quæ est domus fidelis quam se ædificaturum Deus promittit: quod

in

in Samuele intelligi non potest, cuius filij statim a patris vijs desciuerunt. Euseb. li. 4. c. 26.

6 *Zach. 3. Et ostendit mihi Dominus Iesum Sacerdotem magnum: & Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei.* Greg. Nazanzenus in suo Apologetico. Cyprianus lib. 2. aduersus Iudeos cap. 13. Euseb. li. 4. c. 19.

7. *Psal. 39. Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem perfecisti mihi: holocaustum & pro peccato non postulasti. tunc dixi, Ecce venio, vt faciam voluntatem tuam, Deus meus volui.* Hoc testimonium iuxta 70. Apostolus Paulus profert in epist. ad Heb. ca. 10. ad statuendum Christi sacerdotium: in qua voluntate, inquit, sanctificati nos sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel. Vide August. lib. 17. de Ciuit cap. 20.

8. *Exod. 28. Portabitque Aaron nomina filiorum Israel in rationali iudicij super pectus suum, quando ingreditur sanctuarium, memoriale coram Domino in æternum. Pones autem in rationali iudicij Doctrinam & veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingreditur coram Domino, & gestabit iudicium filiorum Israel in pectore suo in conspectu Domini semper.* Et mox.

9. *Ibi. Portauitque Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt & sanctificauerunt filij Israel. Erit autem lamina semper in fronte eius, vt placatus sit ei Dominus.* Per Aaron Christum præfiguratum docet B. Prosper de prædictionibus par. 2. cap. 5. vbi vestes Pontificis in Christo enarrat. Paulus quoque idem satis insinuat, cum Aaron Christi exemplum facit ad Heb. cap. 5. Quod autem vel nomina vel iudicium vel etiam iniquitates filiorum Israël Pontifex gestare præcipitur, indicat Christum pro peccatis & salute suorum mortem oppetijsse, seque ipsum Deo Patri obtulisse: quemadmodum ipse dicit iam iam passurus, Pro eis sanctifico me ipsum, & rursus: Non pro eis rogo tantum, sed & pro illis, qui credituri sunt per verbum ipsorum. Lege Hieronymum in. c. 28. Ezechielis.

10. Denique omnia pontificalia Exodi & Leuitici totiusque legis sacrificia Christi sacerdotium sacrificiumque exprimunt, vt sancti Patres præclare admonent: Epiphanius contra Hæreses lib. 1. tom. 3. Gregorius Papa lib. 28. Moralium cap. 17. Gregorius item Nazanzenus orat. 2. in Pascha, vbi Christi victimam dicit omnibus fuisse legalibus immixtam. Thomas quoque in 1. 2. in quæst. de lege veteri. Augustinus eodem modo lib. 6. cont. Faustum cap. 5. omnia, inquit, sacrificia multis & varijs modis vnum sacrificium, cuius memoriam celebramus, significarunt. Idem S. Leo serm. 3. de Passione Domini.

IESVS

IESVS REX ISRAEL, TOTIVSQVE ORBIS Dominus. Cap. IIII.

SACERDOTIO Regnum in Christo esse coniunctum palam docent diuinæ literæ. Regnum verò illius non temporale, vt Iudæi putabant, neque in stirpe solum Israël: sed spirituale, æternum, quodq; omnes orbis terrarum fines complectatur. Denique regnum Christi esse Ecclesiam, vt probè monet Epiphanius, & noui testamenti & veteris oracula declarant: qualia sunt.

I. *Luc. 1. dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis.* Quæ sit domus Iacob, in qua Christus perpetuo regnat, Apostolus indicat ad Rom. 9. Non omnes, inquit, qui ex Israel, ij sunt Israëlitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen, idest, non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Et planius ad Gal. 3. cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ. Itaque regnum Israel est ipsa Ecclesia fidelium: quæ & perpetua erit, & in omnes orbis partes se proferet, & hoc regnum tradetur Deo a Christo in fine, vt scribit Apostolus 1. ad Corin. 15.

II. Ioan. 1. Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi tu es filius Dei: tu es Rex Israel.

III. Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo. In hoc etiam mundo est regnum Christi, sed non de hoc mundo.

IV. Luc. 23. Domine memento mei, cum veneris in Regnum tuum.

V Mat 4. Appropinquabit Regnum cælorum. Regnum Dei etiã in veteri scriptura inuenitur tametsi rarò: regnum cælorum nusquam omnino, vt nouitas regni Ecclesiæ designaretur in Euangelio, in qua regnat nunc quidem Christus per fidem, mox regnaturus per speciem. Tunc erit perfectissimum regnum, in quo se latro annumerari petebat.

VI. Mat. 11. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: a diebus autem Ioannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hoc quale regnum sit quod violẽti præripiunt, aliàs ostendit Paulus: Regnum, inquit, Dei non est esca & potus: sed iustitia & pax & gaudium in Spiritu sancto.

VII Apoc. 1. Et à Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps Regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos peccatis nostris, & fecit nos Regnum & sacerdotes Deo & patrì suo,

ipsi

ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum. Si Christus princeps regum terræ, profectò vicario Christi omnes subduntur.

VIII. Apoc. 19. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum, Rex Regum, & Dominus Dominantium. Vt ostendatur non solum qua Deus est, sed etiam qua homo est, omnium esse & Dominus & Rex, ob id in femore & in vestimento scribitur ille titulus. Data est enim omnis potestas in cælo & in terra.

Iam prophetica videamus. sunt verò innumerabilia. sed hæc pauca sufficient.

1. *Dan. 7. Aspiciebam in visione noctis: & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit. Et in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ seruient ei: potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* Et rursus.

2. Ibi. *Regnum autem & potestas & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum Altissimi: cuius regnum regnum sempiternum est: & omnes Reges seruient ei, & obedient.* Apertissime Propheta describit Ecclesiam Christi, & regnũ illius æternum. Tractat hoc Danielis vaticinium Augustinus lib. 18. de ciuitate Dei cap. 34. & 12. cont. Faustum. cap. 44. Prosper de Prædictionibus parte. 2. cap. 34. Attingit etiam Cyprianus lib. ad Quirinum 2. cap. 26. & in expositione symboli. Irenæus lib. 4. c. 37.

3. *Dan. 2. In Diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet omnia regna hæc, & ipsũ stabit in æternũ. Secundũ quod vidistis, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & cõminuit testã & ferrũ & æs & argentũ & aurũ.* Hoc quoque Cyprianus aduersus Iudæos li. 2. c. 17. & Prosper de prædictionibus parte 2. cap. 33. Augustinus quoque contra Iudæos, Paganos & Arianos cap. 12. in 6. tomo. Significat autem prophetia Danielis Christum de virgine non humana opera natum, omnia regna orbis terrarum sibi subditurum: quod hodie videmus impletum.

4. *Mich. 4. Et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nũc & vsque in sæculum. Et turris gregis nebulosa filiæ Sion vsque ad te veniet: & veniet potestas prima, regnum filiæ Hierusalem.* Marinarius Carmelita in lib. de consonantia Christi & prophetarum Regnum Christi ex hoc loco rectè probat. Apud Hieronymum est initium secundi libri & finis primi in Michæam: qui ob id in monte Sion regnaturum Christum annuntiant, quod ex Sion exierit lex, hoc est Euangelium, & verbum Domini

de Hie-

de Hierusalem vt Esaias & hic ipse propheta aliàs canunt: quod pulchrè Dauid significat, cum dicit: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. euangelicum sermonem virgam virtutis Christi exponit Augustinus in lib. 17. de ciuitate.

5. *Esai. 9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis super solium Dauid & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia a modò & vsque in sempiternum: zelus Domini exercitrium faciet hoc.* Præclarum hoc testimonium refert Eusebius lib. 7. de Demonstrat. Euangelica cap. 3. itemque Epiphanius lib. 2. contra hæreses agens contra Nazaræos, vbi & docet Regnum Christi esse Ecclesiam.

6. *Hiere. 23. Ecce dies venient, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum & regnabit Rex & sapiens erit: & faciet iudicium & iustitiam in terra.* Inuenies apud Augustinum lib. 18. de Ciuitate Dei cap. 33. & Eusebium lib. 7. cap. 9. Quod si nosse volueris quid germinis vocabulo scriptura exprimit, legito fratris Ludouici Augustiniani librum de nominibus Christi.

7. *Ezech. 37. Et erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et seruus meus Dauid Rex super eos: & pastor vnus erit omnium eorum.* Nomine Dauidis Christum intelligi notat Augustinus in responsione ad octo Dulcitij quæstiones in extremo capite, in 4. tomo. Vbi tum hoc tam sequens Oseæ testimonium recitat.

8. *Ose. 3. Post hæc reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauidem Regem suum.*

9. *Psal. 2. Ego autem Constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: ego hodie genui te: postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Cyprianus li. 2. aduersus Iudæos cap. 29. Hieronymus in epist. ad Principiam. Tritissimum testimonium est Iunil. lib. 2. c. 22.

10. *Psal. 71. Deus iudiciũ tuum Regi da, & iustitiã tuã filio Regis,* ac mox: *Et permanebit cũ sole & ante lunã in generatione, & generationem. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis donec auferatur luna. Et dominabitur à mari vsq; ad mare: & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Et adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes seruient ei. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum: & replebitur maiestate eius omnis terra.*

Hæc, quamuis psalmus ille titulum habeat Salomonis, in Salomonem non conuenire, sed in Christum, Augustinus lib. 17. de ciuitate Dei cap. 8. euidens esse confirmat, idque adeo, vt Iudæi qui Christum respuunt, tamen de Salomone non esse dicta cõcedant.

Reci-

Recitat Cypria. in lib. 2. adu. Iud. cap. 30. Arnobius cæteriſq; Pſalmorum interpretes legi poſſunt. Greg. quoque in Pſal. 4. pæniten. tractat Euſeb. lib. 7. c. 7.

11. *Pſal. 88. In nomine tuo exaltabit cornu eius. Et ponam in mari manum eius & in fluminibus dexteram eius. Ipſe inuocabit me: Pater meus es tu: Deus meus & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ Regibus terræ. In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & thronum eius ſicut dies cæli.* Et hoc ſub Dauidis nomine ſicut illa ſuperiora ſub Salomonis titulo de Chriſto prorſus prædicta in eodem opere Auguſtinus oſtendit ideſt lib. 17. de ciuit. cap. 9. Cyprianus quoque lib. 2. ad Quirinum cap. 1. Euſeb. lib. 7. cap. 6.

12. 2. *Reg. 7. Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo & firmabo regnum eius. Ipſe ædificabit domum nomini meo & ſtabiliam thronum eius vſque in ſempiternum.* Et hoc non de Salomone ſe de Chriſto prædictum docent ijdem Patres Cyprianus lib. 1. aduerſus Iudæos cap. 15. & Auguſtinus lib. 17. de ciuit. cap. 8. Euſeb. lib. 4. c. 26.

13. 3. *Reg. 10. Magnificatus eſt ergo Rex Salomon ſuper omnes Reges terræ diuitijs & ſapientia. Et vniuerſa terra deſiderabat vultũ Salomonis, vt audiret ſapientiam eius.* Proſper de diuinis prædictionibus parte 2. cap. 27. Eccleſia verò ad primas veſperas Chriſti nati ſic canit: Rex pacificus magnificatus eſt, cuius vultum deſiderat vniuerſa terra, atque iterum, Magnificatus eſt Rex pacificus ſuper omnes Reges vniuerſæ terræ. Fuit enim Salomonis Regnum typus Regni Chriſti.

IESVS, VERVS MESSIAS, SPIRITV SANCto & omnium donorum plenitudine vnctus.

Cap. V.

PROPHETÆ, legiſlatoris, Pontificis, atque Regis nomina per excellentiam quidem de Chriſto dicuntur: ſed tamen per proprietatem in alios quoq; conueniunt. Nam propheta Samuel, legiſlator Moſes, Aaron Pontifex, Rex Salomon appellatus eſt: qui omnes typum Chriſti ſuo quiſque modo geſſerunt. At Meſſias, quod interpretatur Chriſtus, ſemper de vno tantũ potuit intelligi. Quamuis enim plures Chriſtos legamus dicente Deo, Nolite tangere Chriſtos meos, vnus tamen eſt Chriſtus, non per excellentiam ſolum, ſed etiam proprietatem. Cæteri impropri-

& abusiue Christi sunt dicti. Itaque ampliora magisque propria Christi nomina pergamus exponere: ac doceamus primum Iesum Nazarenum ipsum esse Messiam, & gratia super omnes homines diuinitus vnctum.

I. Ioan. 1. Inuenit Andreas fratrem suum Simeonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum.

II. Ioan. 4. Dicit ei mulier, scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.

III. Act. 2. Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis: verba sunt Petri Apostoli: ex quibus tamen calumniam Arianorum Christi diuinitati inuectam, cum eum factum hinc probare conantur, facile depellunt Athanasius, Epiphanius atque Augustinus, de Christo homine explicantes, qua ratione certè Messias, hoc est vnctus est à Spiritu sancto.

IV. Act. 10. Iesum à Nazareth, quomodo vnxerit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et hæc Petri verba sunt.

V. Ioan. 1. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat: & de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysem data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

VI. Ioan. 3. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Hoc sane de Christo Ioannes Baptista asseruit. Nam de cæteris Paulus ait, vnicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

Hanc tantam Christi amplitudinem atque eminentiam sic prophetica etiam oracula demonstrarunt.

1. *Psal. 44. Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga æquitatis virga Regni tui: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætiæ præ participibus tuis.* Quo testimonio Paulus quoq; vtitur ad Hebræos primo cap. lege Augustinum lib. 17. de ciuitate dei cap. 16. & Hieronymum in epist. ad Principiam in 3. tom. vbi eum psalmum exponit.

2. *Esai. 61. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem.* Huius vaticinij de se ipse Christus interpres fuit, vt Lucas narrat cap. 4. Referunt atque explicant Irenæus lib. 3. ca. 10. & c. 20. egregie Eu-

gie Eusebius de Demonst. Euang. lib. 9. cap. 10. Athanasius lib. de Spiritu sancto. Augustinus tractatu. 74. in Ioannem.

3. *Psal.* 88. *Inuenit Dauid seruum meum: oleo sancto meo vnxi eum. manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.* De Christo potius quam de Dauide hæc cani docet Augustinus non semel, concione 1. in psal. 88. & lib. 17. de ciuitate Dei cap. 8. & de octo quæstionibus ad Dulcitium q. 5. Idem affirmat expressius Hilarius in Psal. 138. idem Abros. lib. 5. de Fide cap. 4.

4. *Esai.* 11. *Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, Et requiescet super eum Spiritus Domini: Spiritus sapiētię & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis. & replebit eum spiritus timoris Domini.* Sanctus Leo serm. 4. de Natiuitate, Tertullianus de carne Christi, Hieronymus ad Pammachium de optimo genere interpretandi, Chrysostomus hom. in psal. 22. Euseb. lib. 2. c. 19.

5. *Dan.* 9. *Et impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Ab exitu sermonis vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.* Tertullianus in libro aduersus Iudæos enumerat hebdomadas, quem Hieronymus in Danielem sequitur, Prosper de prædictionibus diuinis parte 2. cap. 35. refert Hieronymum, ac valde laudat. Augustinus aduersus Faustum Manichæum lib. 12. cap. 44. Euseb. latè lib. 8. cap. 2.

6. *Genes.* 28. *Benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ. Cumque euigilasset Iacob de somno, ait: Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam, pauensque quam terribilis est locus iste: non est hic aliud nisi Domus Dei & porta cœli. Surgens ergo Iacob mane tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, fundens oleum desuper: appellauitque nomen vrbis Bethel.* Lapide à Iacob tanto ritu inuncto Christum significari docent Cyprianus lib. 2. aduersus Iudæos cap. 16. Prosper de prædict. p. 1. cap. 23. Gregorius Papa 5. moral. cap. 21. Aug. lib. 12. cont. Faustum cap. 26.

3. *Reg.* 1. *Dixit quoque Rex Dauid, Ducite Salomonem filium meum in Gihon, & vngat eum ibi Sadoc sacerdos & Nathan propheta in Regem Israel: & canetis buccina atque dicetis, viuat rex Salomon.* Præfiguratum in Salomone Christum indicant Prosper de prædic. p. 2. c. 27. Aug. de ciuit. lib. 17. c. 20.

IESVS FILIVS DEI VNIGENITVS, Verbum, & sapientia Patris. Cap. VI.

QVÆ hactenus exposita sunt, Christo conueniunt homini. Quæ sequuntur duo, nequaquam secundum naturam humanam intelliguntur. Sed cum sit in Christo præter hanc, & diuina persona, & natura diuina, personæ est esse filium, & Verbum, naturæ esse Deum verum, quo maior alius non sit. Iudæi verum ac naturalem Dei filium Christum negant purum hominem Messiam existimantes: cum quibus Photinus hæreticus hac in parte consentit. Horum amentiam literæ diuinæ abunde redarguunt.

I. *Mat. 3. & 17. Et ecce vox de cælis dicens, Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui.*

II. *Mat. 16. Respondens Simon Petrus dixit tu es Christus Filius Dei viui.*

III. *Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deũ. & mox, Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre.*

IV. *Heb. 1. Nouissime locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & sæcula, qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens sedet ad dexteram Maiestatis in excelsis: tanto melior Angelis effectus quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim Angelorum dixit aliquando.*

1. *Psal. 2. Filius meus es tu: ego hodie genui te: & rursus.*

2. *2. Reg. 7. Ego ero illi in patrem, & ipse mihi erit in filium.* Prius testimonium ex psalmo secũdo etiam producit ad Paulus ad Hebræos 5. & Actorum. 13. ad Christi resurrectionem comprobandum. Posterius ex historia Regũ videtur quibusdã nõ vsquequaq; idoneum ad Christi æternam generationem demonstrãdam, quod putent non esse ad literam de Christo, sed de Salomone potius dictum. At horum sententiam valide redarguit Augustinus lib. 17. de ciuitate Dei cap. 8. probans de Christo non de Salomone verba Nathan prophetæ intelligi. Cyprianus li. 1. adu. Iud. c. 15. & l. 2. c. 11. Tertul. 3. cont. Marcio. Euseb. lib. 7. c. 6.

3. *Psal. 109. Tecum principium in die virtutis tuæ: in splendoribus sanctorum ex vtero ante luciferum genui te.* Augustinus lib. 1. de Trinit. cap. 12. & contra Maximum Arrianum. lib. 3. cap. 18. & tra-

& tractatu 3. in Ioan. Hieronymus lib. 2. in Michæam. Cypri. lib. 2. epist. 3. & 1. adu. Iud. cap. 17. differit de eo versiculo Athanasius in ea orat. aduersus Arrianus, qua explicat Deus erat verbum.

4. *Psal. 88. Ipse inuocabit me, Pater meus es tu: Deus meus & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illũ excelsum præ regibus terræ.* Et hoc Aug. li. 17. de ciuitate Dei c. 9. & Cyprianus li. 2. aduersus Iudæos cap. 1. Euseb. lib. 7. cap. 6.

5. *Prou. 30. Quod nomen est Dei, & quod nomen filij eius si nosti.* Ad Augustino quidam quesiuit, an verum esset Salomonem asserere, Deo non esse filium: cui ille respondit adeo id non esse verũ, vt potius contrarium aperte doceat: ad quod probandum producit locum hunc Prouerbiorum. lege epist. 49. q. 5. Itaque Iansenius meritò in commentarijs eius capitis pronuntiat manifestè à Salomone refelli Iudæos vnam tantùm ponentes in Deitate personam.

6. *Sap. 7. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei syncera: & ideo nihil inquinatum incurrit in eam. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei Maiestatis, & imago bonitatis illius. Et cum sit vna, omnia potest, & in se permanens, omnia in nouat, & per nationes in animas sanctas, se trasfert, amicos Dei & prophetas constituit.* Illustrissimum est testimonium de Dei verbo, quod Paulus imaginem & caracterem substantiæ Dei prædicat: sapiens emanationem claritatis Dei, & cãdorem lucis æternæ, & speculum & imaginem. lege epistolas Cyrilli atque aliorum in Concilio Ephesino. Augustinum quoque lib. 4. de Trini. c. 20. & de incarnat. verb. c. 13. & 14. tractatum in Ioann. 20. & sermon. 190. in 10. tomo. Ambros. lib. 1. de Fide. cap. 4. Euseb. de Præpar. Euang. lib. 7. c. 5.

7. *Prou. 8. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequã quicquam foueret à principio. Ab æterno ordinata sum, & cætera, cum eo eram cuncta componens & delectabat per singulos dies ludẽs coram eo, ludens in orbe terrarum.* Sciendum est, ex hoc primum loco Ariũ impegisse in errorem suum, vt Dei filium assereret creaturam, quemadmodum Epiphanius narrat in lib. 2. contra hæreses agens de Arriana hæresi. propterea quod Græca lectio vulgata haberet, Dominus creauit me. In quo testimonio explicãdo catholici Patres vehementer laborant. Sunt autem quatuor solutiones, quas reddunt. Epiphanius in loco iam dicto adhibet primam, negans Salomonẽ illic de sapiẽtia æterna quæ est Dei verbũ agere, sed facile refellitur ex ijs quæ subijcit præclarissimè, secũdo respõdet Hebraicã veritatem secus habere nec dicere creauit me, sed possedit me, aut instar pulli exclusit, id enim significare verbũ (Canani) qd

illic

illic est. Hieronymus hoc etiã modo respondet ipse in epist. ad Cyprianum in 3. tomo. ibique vertit, vt habet nostra vulgata, Dominus possedit me. Tertiam adhibet responsionem Epiphanius, placuisse Orthodoxis patribus quibusdam, accipiendũ esse eum locum de Christo secundum naturam assumptam, iuxta quam creatus est, & creatura. ita explicat Athanasius in ex positione Fidei. & cont. Arian. orat. 1. & 2. & 3. necnon Augustinus lib. 1. de Trinit. cã. 12. asserens secundum formam Dei à Salomone dictum, ante omnes colles generauit me Dominus, secundum autem formam serui, Dominus creauit me. Eodem modo Ambro. lib. 3. de Fide cap. 4. Quartam nihilominus responsionem ex B. Hilario attexam, qui elegantissime scribit ad hunc modum in libro de synodis num. 5. Quia dei filius non corporalis partitudinis exemplo genitus est, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est: idcirco ait creatam se esse sapientia, omnes in generatione sua corporales passiones excludens. At verò, vt ostenderet non creationis in se, sed natiuitatis naturam esse, subiecit & genitam, vt cum creatam se & genitam confitetur, absolutam natiuitatis suæ intelligentiam præstaret: dum & in deinutabilem patris naturam in creatione significat, & legitimam ac propriam ex deo patre genitę naturæ suæ ostendit esse substantiam. Hæc ille. Ad eundem modum exponi poterit quod in Ecclesiastico legimus cap. 24. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et ab initio & ante sæcula creata sum. Et quod Ecclesiastici c. 1. legimus: Prior omnium creata est sapientia. Nam vel de Christo secundam formam hominis intelligemus, vel iuxta Hilarium, creationem explicabimus, productionem non ex nihilo, sed sine immutatione producentis, vt est creatio. Iansenius posteriorem expositionẽ sequitur 8. prouer. Quã quam Augustinus in lib. 12. confessionum suarum, sapientiam primo creatam velit esse naturam Angelicam: Et certe verba illa: Ipse creauit illam in Spiritu sancto, & vidit & dinumerauit & mensus est, non rectè de dei verbo intelligi possunt, neque enim in Spiritu sancto productum est, cum ab illo potius procedat Spiritus sanctus. Nisi Christum in forma assumpta cogitare malueris. Cæterum testimonio allato ex prou. 8. vtitur Cyprianus lib. 2. adu. Iudæos. c. 1. & Iustinus Martyr in apolog. 2. pro Christianis, vt ostendat Christum esse dei filium.

8. *Esai. 53. Generationem eius quis enarrabit?* Athanas. in expositione Fidei. Augustinus tract. 31. in Ioan. & de Symbolo lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 3. Bernardus serm. 53. Hierony. in Mat. 1. Ambros. de Fid. lib. 1. c. 6. Athan. de incarn. verb.

9. *Daniel. 3. Ecce ego video quatuor viros solutos, & ambulantes*

in me

in medio ignis, & nihil corruptionis est in eis, & species quarti, similis Filio Dei. Quamquam Hieronymus dubitat, magisque Angelum credit filium Dei appellatum, sed significantem verum Dei Filium. Ambros. 1.lib.de Fid. c. 2. ibi mysterium Trinitatis agnoscit, & in Angelo Dei filium docuisse tres pueros. Chry.in homil.de consubstant. Trinit.in 3.tom. Irænæus lib.4.c.37.& lib. 5.

10. *Micheæ. 5. Ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.* Apertè significatam æternam Christi natiuitatem vt Hieronymus scribit: & Euseb. lib.8.cap.3.

11. *Ecclesiastic.24. Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Cyprianus lib.2.adu.Iud. cap. 1.hinc probat Christum esse dei filium. Ex ore autem Altissimi sapientia prodire dicitur idque ante omnem creaturam, quod verbum erat in principio apud Deum, & per ipsum facta sunt omnia. Legi potest Cornelius Ianseníus in Ecclesiasticum. Ambros.lib.1.Fid.c. 7.citat.

12. *Eccles. 51. Inuocaui Dominum patrem Domini mei, vt non derelinquat me in die tribulationis meæ.* Et hinc perspicuũ est Iesum Sirac filium, auctorem Ecclesiastici plures in diuinitate agnouisse personas, cum inuocet Dominum, Patrem Domini sui Messiæ, iuxta illud psalmi.109.Dixit Dominus Domino meo.

IESVS DEVS VERVS, OMNIVM RERVM AVctor, Dominus Omnipotens, & solus Altissimus. Cap. VII.

QVAMVIS & filium Dei & Deum Ariani faterentur Iesum Christum, vt ex epistolis Arij, quas Epiphanius recitat, constat, simul tamen creaturam & deo inferiorem ponebant: quod nihil est aliud quam neque verum dei filium neque verum Deum agnoscere. Posteriores quoque Arij sectatores, sequuti Ariminensis synodi impostura, verbo quidem negabant productum ex nihilo, & deum verum fatebantur, re autem vera neque deum neq; filium Dei sentiebant, cum & diuersæ substantiæ à patre, & illi omnino imparem affirmarent: quemadmodum disputationes Augustini aduersus Arianos optimè docent. Itaque cum sancti Patres testimonijs ex vtroque testamento petitis impiã hæresim acerrimè confutarunt; eam ob causam placuit mihi in asserenda Christi Domini nostri vera deitate, etiam Euangelicis Aposto-

Apostoliciſque auctoritatibus veterum expoſitiones adhibere, quod in propheticis tantum facere ſoleo: vt Chriſti gloria amplius commendetur.

I. *Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. quod factum eſt, in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.* Ante Arrianos Cyprianus Chriſtum eſſe Deum probat lib. 2. adu. Iud. cap. 6. Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes cap. 21. Iuſtinus in colloquio Tryphonis. Sed aduerſus Arrianos propriè Athanaſius & Gregorius Nazanzenus in pluribus orationibus. Epiphanius in Ancoratu & contra hæreſes. hæreſ. 31. li. 2. Hilarius in 7. de Trinitate. Auguſtinus contra Maximinum. Ambroſ. in lib. de Fide, & alij complures.

II. *Ioan. 5. Ieſus autem reſpondit eis, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolum ſoluebat ſabbathum, ſed & patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Quem locum tractans Hilarius lib. 9. de Trinit. Et hic, inquit, rurſus admonebo, & Euangeliſtæ iudicio, & communi humani generis ſenſu filium in patetnæ naturæ æqualitate eſſe. Auguſtinus tractatu 17. in Ioan. Ecce intelligunt Iudæi, quod non intelligunt Ariani. Arriani quippe inæqualem patri filium dicunt, & inde hæreſis pulſat Eccleſiam. Amb. 2. de fid. c. 4. Hieronymus in cap. 28. meus.

III. *Ioa. 10. Pater Ezechielis quod dedit mihi, maius omnibus eſt: & nemo poteſt rapere de manu patris mei. Ego & Pater vnum ſumus.* In concil. Sardicenſi explicatur hæc Regula Fidei, eo irridetur ſtulta Arianorum interpretatio de vnitate concordiæ. Geg. Nazanz. in orat. conr. Arianos, vnum eſſentiæ, ſumus perſonis aſſignat. Hil. 7. de Trinit. Vt quod unum ſunt, nec diuerſum, nec ſolitarium traderetur. Epiphanius hæreſ. 57. Auguſt. lib. 3. cont. Maximinum cap. 14.

IV. *Ioan. 20. Reſpondit ei Thomas, Dominus meus & Deus meus.* Cyprianus lib. 2. adu. Iud. c. 6. quòd Chriſtus ſit Deus. Hilarius 7. de Trinit.

V. *Hebræ. 1. Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei. Ad filium autem dicit, Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. Et tu Domine in principio terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. ipſi peribunt: tu autem permanebis.* Athanaſius latè in orat. 2. contra Arianos. Hieronymus in epiſt. ad Principiam in 3. tom. Auguſtinus 3. lib. cont. Maximinum cap. 16. & 26.

VI. *Tit. 1. In prædicatione quæ credita eſt mihi ſecundum præceptum*

ptum Saluatoris nostri Dei. gratia & pax à Deo Patre & Christo Iesu Saluatore nostro. Eundem Saluatorem appellat Christum, quem proxime dixerat saluatorem Deum.

VII. Tit. 2. Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri erudiens nos, vt abnegantes impietatem, sobrie & iuste & pie viuamus in hoc sæculo expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Hic Hieronymus, Vbi est, inquit, serpens Arius? vbi Eunomius coluber? Magnus Deus Iesus Christus Saluator dicitur, &c.

VIII. Rom. 9. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in sæcula. Amen. Cyprianus lib. 2. adu. Iud. cap. 6. quod Christus sit Deus. Athanas. in orat. contra Arrianos. Hilarius 8. lib. de Trinitate. Amb. 4. de Fid. cap. 6. Irenæus lib. 3. cap. 18. Augustin. 3. cont. Faust. cap. 6.

IX. Actor. 10. Annuntians pacem, per Iesum Christum. Hic est omnium Dominus.

X. Act. 3. Petistis virum homicidam donari vobis: auctorem verò vitæ interfecistis.

XI. 1. Cor. 2. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Dominum omnium, vitæ auctorem, dominum gloriæ, solum Deum agnoscere possumus, vt Augustinus etiam indicat cont. Maximin. lib. 3. cap. 20. Hierony. ad Damas. in 3. tom. exponens visionem Esaiæ.

XII. Hebr. 1. Per quem fecit & sæcula. Ante omnia sæcula subsistat necesse est, per quem facta sunt sæcula.

XIII. Matth. 28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. S. Vigilius Martyr in disputatione Athanasij, quam scripsit, hoc loco mirifice vrget hæreticos. Hilarius 2. de Trinit. sufficere hoc ad vniuersam fidem Ecclesiæ de Trinitate. Nazianz. in orat. contra Arrianos. August. 3. cont. Maximinum cap. 22. Hierony. in Mat. in nomine, non in nominibus. idem Ambros. lib. 1. de fid. c. 1. & Aug. cont. Maxim. 3. lib. cap. 13.

XIV. 1. Ioan. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. D. Cyprianus in libro, quem de vnitate Ecclesiæ quidam inscribunt, alij de simplicitate prælatorum, Cypriani certe esse constat ipsius testimonio & citatione Augustini. August. con. Maximin. lib. 3. c. 22. copiose.

XV. Ioan. 16. Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Validissimam ad contundendam Arrianam hæresim hanc sententiam iudicat Augustinus, quam sæpissime repetit in 3. lib. cont. Maximinum. Ambros. 3. de Fid. cap. 7.

XVI. Ioa.17.Et mea omnia tua sunt:& tua mea sunt. Est eiusdē rationis hæc cum superiore ad asserendam summam in essentia Patris & filij vnitatem. sic explicat Athanas.ser.4.cont.Arrianos, Ambros.lib.5.de Fid.c.4.

XVII. Ioan.14.Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Athanas.in eodem serm.4.cont.Arrianos. fusè vero Hilarius 7.de Trinitate.

XVIII. 1.Ioan.5. Et scimus quoniam filius Dei venit,& dedit nobis sensum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero filio eius. Hic est verus Deus,& vita æterna. Ex præcipuis testimonijs deitatis Christi, hoc vnum est: quo valde vtitur Athanas. in expositione Fidei, & Hilarius lib.7.de Trinitate, & Augustinus 3.cont. Maximin.Ambros. 1.de Fid.c.7.

XIX. Iud.1.Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes. Hoc testimonium ideo positum est, vt hanc vocem,solum,& similes ostendamus in scriptura non excludere alias personas diuinas, quamuis de vna dicantur. Neque enim ita Christus est solus dominator & dominus, vt excludat Patrem, quemadmodum cum Paulus dicit: Nobis non est nisi vnus Dominus Iesus Christus: nō vult Patrem non esse nobis Dominum. Et cum dicit: Quæ Dei sunt, nemo nouit nisi Spiritus Dei: neque filius neque pater ab ea cognitione secernitur. Sic neque Spiritus, sanctus cum dicitur, Patrem nemo nouit nisi filius. sic neque ipse Christus,cum dicitur: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum:quo testimonio putant Arriani valde se Catholicos premere.lege Epiphanium contra hæresim Arrianorum,& Augustinum lib. 3.cont. Maximinum. Ambrosium lib. 3.de Fide.c.2.copiosius verò lib. 5.de Fide.c. 2.vbi Arrianorum calumniæ respondet.

XX. Phil.2. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Vniuersam Arrij hæresim hæc Pauli sententia iugulat, quam proinde scriptores Catholici creberrimè adhibent, addemonstrandam filij Dei duplicem substantiam, atque in diuina æqualitatem cū Patre. Hilarius quidem 8. de Trinitate: Augustinus contra Maximum lib. 1. & lib.2.cap. 5.Athanasius serm. 3. contra Arrianos. Ambrosius lib.2.de Fide ad Gratianum Imperatorem, cap.4.& lib.5.cap. 6.Cyprianus quoque lib.2.adu. Iudæos cap.13.Gregorius Papa li. 2.Moral.c.22.

Ex vetere testamento non pauca quoq; testimonia depromuntur ad

tur ad declarandam Iesu Christi Filij Dei perfectam diuinita tem, qualia sunt.

1. *Psal.44. Sedes tua Deus in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Paulus Apostolus hinc probat ad Heb. 1. Christum esse Deum, & Cyprianus lib. 2. adu. Iudæos cap. 6. cuius titulus est, Quod Christus sit Deus. Ambros. lib. 1. de Fide cap. 2. Hieronymus quoque eum psalmum interpretans in epistola ad Principiam in 3. tomo aduertit, illud, Deus, vocandi casu, non nominandi positum: vt sensus sit, O Deus Christe vnxit te Deus Pater, &c.

2. *Psal. 79. Qui sedes super cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Excita potentiam tuam & veni, vt saluos facias nos. Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.* Hæc de Deo Christo dici & Augustinus in commentario eius psalmi declarat, & vsus Ecclesiæ catholicæ docet, quæ ijs verbis aduẽtum Christi in Mundum compellat in officio aduentus. Ambros. lib. 5. de Fide cap. 3. & Irenæus lib. 3. cap. 11. &. Cyril. serm. de occursu Domini eodem modo explicant.

3. *Esai. 35. Dicite pusillanimis, confortamini & nolite timere. Ecce Deus noster vltionem adducet retributionis: Deus ipse veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, &c.* Irenæus lib. 3. aduersus hæreses cap. 22. latè. Augustinus de Quinque hæresibus cap. 7. Cyprianus lib. 2. aduers. Iud. c. 6. Euseb. Cęsarienſis lib. 9. de Demonstrat. Euangel. c. 13.

4. *Esai. 9. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis: & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Multa hic disputatio est deversione septuaginta interpretũ, quos D. Hieronymus non ausos prodere Ptolemæo mysterium tantum, Angelum magni consilij vertisse scribit. Sed manifeste Christus vocatur, vt est, Deus, Fortis. Chrysostomus de incomprehensibili Dei natura homil 5. & in demonstratione quod Christus sit Deus. Ambros. lib. 3. in Lucam.

5. *Esa. 7. Et vocabitur nomen eius Emmanuel, hoc est, nobiscum Deus.* Matthæus hoc refert de Christo cap. 1. Irenæus lib. 3. cap. 9. Tertullianus 3. lib. aduersus Marcionem, Chrysost. homil. 5. in Matthæũ Cyrillus in epist. quæ refertur in tom. 1. concil. Athanas. de incar. cont. Apollinar.

6. *Esai. 45. Hæc dicit Dominus, labor Aegypti, & negotiatio Aethiopię, & Sabaim viri sublimes, ad te transibunt, & tui erunt, post te ambulabunt, vincti manicis pergent: & te adorabunt, teque*

deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absquè te Deus. Vere tu es Deus absconditus Deus Israel Saluator. Celebre est apud sanctos Patres hoc testimonium, in quo ostenditur æque esse filiũ Deum, vt patrem, & tanquam verum Deum adorandum à Magis. Hilarius lib. 4. & lib. 5. de Trinitate. Ambros. lib. 1. de Fide ad Gratianum cap. 2. & in Psal. 118. serm. 21. Athanas. de Natura humana susceptа à Verbo contra Apollinarium. Tertull. in Praxeam. Epiphanius contra hæresim Noëtianorum. Cyrillus in Ioannem lib. 5. Cyprianus lib. 2. adu. Iud. cap. 6. quod Deus sit Christus. Euseb. lib. 5. de Demonst. Euang. cap. 4. Hieronymus in commentarijs Esai. Arrianos vrget eo loco.

6. *Zachar. 2. Hæc dicit Dominus omnipotens, Post gloriam misit me ad gentes, quę spoliauerunt vos, & cætera, & cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.* Hic Hieronymus atque Eusebius lib. 6. cap. 16. etiam aduertit Dominum omnipotentem à domino omnipotente se missum profiteri, ex quo sequitur filium esse Dominum omnipotentẽ, & plures in diuinitate personas. Nam à Iudæis hoc loco Christũ loqui concedi etiã tradit Stunica Augustinianus. Idem testimonium profert Athan. in serm. de sancta Deipara.

8. *Psal. 23. Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Dionysius Areopagita de Christo ascendente interpretatur cap. 7. de cælesti Hierarchia, quem Regem gloriæ ac dominum virtutum siue exercituum declarat. Nec dissimiliter Cyprianus lib. 2. aduersus Iudæos cap. 29.

9. *Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Christus ipse Iudæos hinc docuit se esse Dauidis Dominum propter diuinam naturam, quemadmodũ Apostolus quoque ad Hebræos scribens argumentatur. Secundum quem Irenæus lib. 3. cap. 6. & Ambrosius lib. 5. de Fide cap. 4.

10. *Habac. 3. Deus ab Austro veniet: & sanctus de mõte Pharan. semper. operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra.* Docent Hieronymus in commentarijs eius loci, & sanctus Irenæus 3. lib. aduersus hæreses cap. 23. ideo ab Austro siue Africo dominũ vẽturum prædici, quòd ciuitas Betleem, in qua natus est Christus, ad meridiem sita sit Hierosolymis, hoc est principatui Iudæ.

11. *Hab. 3. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea.* Christum vocare Deum ac dominum suum non est dubium.

12. *Hier. 23. & 33. Et hoc est nomẽ quod vocabũt eũ, Dominus iustus noster.* siue iustitia nostra, vt Hebræo magis est cõsentaneũ, reste Hierony. Nomẽ quoq; illud ineffabile Dei de Christo dici ũ cõstat.

13. *Eccle-*

13. *Ecclesiastici. 24. Ego feci in cælis, vt oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra steti, & in omni populo, & in omni gente primatum habui.* Sapientia hæc iactat, quæ Dei solius propria sunt, vt Cyprianus lib. 2. adu. Iud. c. 1. & Ambros. lib. 1. de Fide c. 7 recitant.

14. *Gen. 19. Dominus pluit super Sodomã & Gomorrham sulphur & ignẽ à Domino de cælo.* Illud Dominus à Domino, mirabili consensione intelligunt sãcti Patres Deum filium à Deo Patre, vnde diuinitatem Christi etiam asserunt. Sic Hilarius 4. de Trinitate, Irenæus lib. 3. cap. 6. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum ca. 53. Hieronymus in 1. Osee. Ambrosius lib. 1. de Fide ad Gratianum. c. 2. Conciliũ Sardic. etiã anathema apponit eam intelligẽtiã negãti.

15. *Psal. 86. Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus.* Quoniam negant Arriani Altissimum de alio quòd de Patre dictum in scripturis, secundum Catholicæ Ecclesiæ sententiam etiam de Dei-Verbo pronuntiat Psalmus quòd idem fuerit factus homo in ea, qui eam fundauit Altissimus. quemadmodum exponunt Augustinus in eum psalmum, & 17. de ciuit. c. 16. & Ambrosius li. 3. de Fide. c. 2. itaque Hieronymus audacter & gloriosè prouocat Arrianos in enarratione eius psalmi in tomo 8. Respõdeãt, inquit, Arriani, quoniam dicunt Altissimum solum Patrem esse. ecce hic de filio dicitur, Et ipse fundauit eam Altissimus.

Sunt alia permulta testimonia, quibus diuinitas Christi vera æternaq. probatur: duo solum adijciam, quibus passim vtuntur Patres, iuxta septuaginta.

16. *Esai. 63. Non legatus,* (siue senior alij Patres legunt) *neque Angelus, sed ipse Dominus saluauit eos, eo quod diligeret eos, & parceret eis, ipse redemit eos.* De Christo esse sermonẽ manifestum est: hunc dicit esse ipsum Dominum, qui per se nõ per Angelum aut per legatũ redemerit nos. Sic Ireneus li. 3. c. 23. Athanas. de incarn. verbi. Cyprianꝰ li. 2. aduer. Iudæos c. 6. Tertull. cõtra Marcio. li. 4 Ambr. lib. 2. de fide c. 9. Cyrillus li. 5. cont. hæret. c 107. Epiphanius cõtra Aetiũ. li. 3. de Hæres. Hilarius in Ps. 52. Chrys. hom. 5. ad Populum Antioch. Iginus Papa epist. 1. in 1. tomo cõciliorũ.

17. *Baruch. 3. O Israël quam magna est domus Dei, & ingẽs locus possessionis eius. Magnus est et non habet finẽ: qui præparauit terrã in æterno tempore, & replenit eã pecudibus. Stellæ luxerunt ei cũ iucũditate qui fecit illas. Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo & Israël dilecto suo. Post hæc in terris*

visus est, & cum hominibus conuersatus est. Triumphant Catholici Patres vel hoc vno loco de Arianis, vbi propheta Christum, qui in terrâ apparuit, Deum nostrum, immensum omnium conditorem, demum vnum solum Deum apertè confitetur. Plerique antiquorum Hieremiæ tribuunt, cuius potius esse quam Baruch scribæ illius etiam Augustinus vult 18. lib. de ciuit. c. 33. Ecclesia tamen hodie Baruch adscribit, neq; interest quicquam, cum Spiritus sancti esse constet, & Baruch prophetia non diuersa à volumine Hieremiæ habeatur, cum neque inter duodecim minores prophetas numeretur, neque maiores sint plures quam quatuor. Ergo eam prophetiam ad Christi diuinitatem perfectissimam demonstrandam recitant Cyprianus lib. 2. adu. Iudæos, c. 6. Epiphanius contra hæres. 57. Noëtianorum. Hilarius 4. de Trinitate in fine. Ambrosius lib. 1. de Fide, c. 2. Augustinus lib. 3. cont. Maximinum c. 26. grauiter vrget hæreticum. & 12. cont. Faust. cap. 43. apertissimum dicit Chrysostomus in serm. de consubstantiali Trinit. in 3. tom. & in demonstrat. quod Christus sit Deus, in 5. tomo. & in psal. 46. 1. tom. Cyrillus Alexandrinus in oratione de occursu Domini apud Surium.

FINIS LIBRI QVARTI.

DE